

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА МЕТАЛУРГІЙНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ

РОБОЧА ПРОГРАМА,
методичні вказівки та індивідуальні завдання
до вивчення дисципліни «Аналіз господарської діяльності»
для студентів з галузі знань 0305 – економіка
та підприємництво

Затверджено
на засіданні Вченої ради
академії
Протокол № 15 від 27.12.2010

Дніпропетровськ НМетАУ 2011

УДК 65.012.12

Робоча програма, методичні вказівки та індивідуальні завдання до вивчення дисципліни “Аналіз господарської діяльності” для студентів з галузі знань 0305 – економіка та підприємництво /Укл.: Н.Г. Шпанковська, О.І. Канська. – Дніпропетровськ: НМетАУ, 2011. – 83 с.

Наведені розклад навчальних годин, робоча програма, методичні вказівки та питання для самоперевірки з тем дисципліни “Аналіз господарської діяльності”; перелік практичних занять; варіанти контрольних завдань та методичні вказівки щодо їх виконання.

Призначена для студентів з галузі знань 0305 – економіка та підприємництво заочної форми навчання.

Укладачі: Н.Г. Шпанковська, канд. екон. наук, доц.
О.І. Канська, асист.

Відповідальна за випуск Г.О. Король, канд. екон. наук, проф.

Рецензент Д.С. Козенков, канд. екон. наук, доц. (НМетАУ)

Підписано до друку 25.10.2011. Формат 60x84 1/16. Папір друк. Друк плоский.

Облік.-вид. арк. 4,88. Умов. друк. арк. 4,81. Тираж 100 пр. Замовлення №

Національна металургійна академія України
49600, м. Дніпропетровськ-5, пр. Гагаріна, 4

Редакційно-видавничий відділ НМетАУ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1 ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ.....	5
2 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	8
3 РОБОЧА ПРОГРАМА І МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМ ДИСЦИПЛІНИ.....	11
4 ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ЩОДО ЇХ ВИКОНАННЯ.....	78
4.1 Вибір варіанта.....	78
4.2 Вихідні дані.....	79
4.3 Стислі методичні вказівки щодо вирішення аналітичних задач.....	82

ВСТУП

Учбовими планами підготовки фахівців передбачається вивчення студентами дисципліни “Аналіз господарської діяльності”, яка пов'язана майже з усіма дисциплінами загального профілю, професійно-орієнтованими та спеціальними дисциплінами і має важливе значення щодо формування економічних аналітичних знань, умінь та навичок.

Зміна форм власності, зміна статусу підприємств, організацій як самостійних суб'єктів господарювання в перехідний ринковий період, глобалізація світової економіки, розпоширення масштабів, характеру та форм міжнародного економічного співробітництва, необхідність об'єктивної аналітичної оцінки результатів діяльності з врахуванням інтересів усіх учасників ринку, прийняття управлінських рішень в умовах конкуренції вимагають підвищення вимог до аналітичної функції керівників і фахівців на всіх рівнях управління.

Для пошуку резервів підвищення конкурентоспроможності та ефективності діяльності суб'єкта господарювання та його структурних підрозділів, об'єктивної оцінки досягнених результатів економічної діяльності взагалі та її складових елементів (операційної, фінансової та інвестиційної) в статистиці, динамиці та у взаємозв'язку і взаємообумовленості фахівець повинен:

- уміти вирішувати аналітичні задачі з використанням прогресивних методів та прийомів економічного аналізу;
- досліджувати, оцінювати і мобілізувати визначені резерви;
- уміти діагностувати стан зовнішнього середовища і надавати прогнозну оцінку результатів діяльності на підставі виявлених тенденцій розвитку;
- обгрунтовано вибирати оптимальне управлінське рішення з альтернативних варіантів та інше.

Зростає роль і значення економічного аналізу господарської діяльності також при проведенні зовнішнього та внутрішнього аудиту.

1 ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

У комплексному вирішенні проблем підвищення конкурентоспроможності продукції, робіт і послуг та підприємства і ефективності господарської (або економічної) діяльності підприємств та організацій будь-якої форми власності економічному аналізу належить провідне місце, бо його метою є виявлення та мобілізація резервів (тобто тієї частини ресурсів, що з об'єктивних та суб'єктивних причин не використовується) підвищення ефективності економічної діяльності. Особливостями аналізу господарської діяльності є:

- використання системи техніко-економічних і фінансових показників, за допомогою яких досліджуються господарчі явища та процеси;

- оцінка результатів діяльності з позицій різних учасників ринкових відносин: суспільства, органів влади, акціонерів, засновників, трудового колективу, постачальників, споживачів, позикодавців, конкурентів та інших;

- дослідження взаємозв'язків між економічними явищами і процесами та кількісна оцінка впливу чинників (факторів) на показники діяльності і т.п.

При вивченні основ «Аналізу господарської діяльності» слід опанувати: теоретичні аспекти дисципліни з урахуванням тісного зв'язку між науковими категоріями; структуру і зміст повного комплексного аналізу господарської діяльності підприємств та організацій; методики його проведення; придбати вміння вибору системи аналітичних способів (методів та прийомів) для дослідження та удосконалення господарських явищ і процесів та для перевірки аналітичних розрахунків.

Пам'ятаючи, що результати аналізу господарської діяльності потрібні багатьом користувачам, фахівець при виконанні аналітичних функцій повинен вміти використовувати групу методів, що забезпечують наочність результатів аналізу (тобто аналітичних таблиць, графічних методів, матричного методу та ін.). Висновки аналізу повинні бути обгрунтованими, назва і методи розрахунку показників повинні відповідати теоретичним положенням і законодавчим актам. Якість аналітичного дослідження підвищується також при використанні як вітчизняного, так і закордонного практичного досвіду.

Особливу увагу слід приділити виявленню конкретних причин, що зумовлюють зміну техніко-економічних і фінансових показників діяльності. Це потребує знання взаємозв'язків між господарськими явищами і процесами та дослідження і врахування конкретних умов функціонування суб'єктів господарювання.

Загальний обсяг дисципліни “Аналіз господарської діяльності”, згідно з навчальним планом підготовки фахівців з галузі знань 0305 – економіка та підприємництво, складає 144 години; розподіл його при заочній формі навчання за семестрами і видами занять наведено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 — Розклад навчальних годин по дисципліні “Аналіз господарської діяльності” при заочній формі навчання

Спеціальність	Учебний семестр	Всього годин	Аудиторні заняття				Самостійна робота	Вид контролю
			всього	Л	ЛР	ПЗ		
ОА	9, 10	144	64	40	8	16	80	Контрольна робота

Робочий план дисципліни “Аналіз господарської діяльності” для студентів спеціальності ОА складено на підставі “Робочої програми з дисципліни “Аналіз господарської діяльності” і наведено в таблиці 1.2. Для придбання практичних умінь та навичок аналітичної роботи навчальним планом передбачено виконання студентами заочної форми навчання контрольної роботи.

Індивідуальне завдання (варіант) студент одержує у викладача, здає і захищає його до початку екзаменаційної сесії у 8-му семестрі. Контрольна робота оформляється відповідно до встановлених правил з додержанням вимог Єдиної системи конструкторської документації (ЕСКД).

Таблиця 1.2 – Розклад навчальних годин з тем дисципліни “Аналіз господарської діяльності” (АГД)

№	Назва теми	Тривалість, годин					
		Всього	Аудиторні заняття			Само- стійна робота	
			всього	Л	ЛР		ПЗ
1	Роль економічного аналізу в системі менеджменту	4	2	2			4
2	Основні категорії економічного аналізу	6	2	2			4
3	Види економічного аналізу	6	4	2		2	4
4	Система методів та прийомів АГД промислового підприємства	12	10	4	4	2	6
5	Організація аналітичної роботи	6	4	2		2	4
6	Інформаційне забезпечення економічного аналізу	6	4	2		2	6
7	Структура та етапи комплексного АГД промислового підприємства	6	2	2			6
8	Особливості методики аналізу основної операційної діяльності (виробництва та реалізації продукції) промислового підприємства	8	6	4		2	6
9	Аналіз використання виробничих ресурсів промислового підприємства	6	4	2	2		6
10	Аналіз витрат і собівартості продукції (робіт, послуг) промислового підприємства	6	4	2	2		6
11	Аналіз зовнішньоекономічної діяльності промислового підприємства	6	4	2		2	6
12	Аналітична підтримка УР	6	2	2			6
13	Аналіз фінансових показників діяльності промислового підприємства	8	6	4		2	6
14	Аналіз інвестиційно-інноваційної діяльності промислового підприємства	8	6	4		2	4
15	Економічний аналіз діяльності КБ, страхових компаній та пенсійних фондів	6	4	4			6
Разом:		144	64	40	8	16	80
У т.ч. виконання контрольної роботи		36					36

2. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

2.1 Основна література

1. Господарський кодекс України // Кодекси України. – 2005. – № 7. – С. 226.
2. Податковий кодекс України // Все про бухгалтерський облік.-2011.-№1-3.- 354 с.
3. Економічний аналіз: Навч. посібник / За ред. акад. НАНУ Чумаченка М.Г. – К.: КНЕУ, 2003. – 556 с.
4. Аналіз господарської діяльності: теорія, методика, розбір конкретних ситуацій, ділова гра на прикладі металургійного підприємства: Навч. посібник / За ред. д.е.н., проф. Ковальчука К.Ф.-Дніпропетровськ: Пороги, 2010.-398 с.
5. Шпанковська Н.Г., Петров В.М., Мушнікова С.А. Економічний аналіз. Частина 1. Теорія економічного аналізу: Навч.посібник. – Дніпропетровськ: МК ІПК-НМетАУ, 2001. – 100 с.
6. Шпанковська Н.Г., Кравченко Т.В., Распопова Ю.О. Економічний аналіз. Частина 2. Методика комплексного економічного аналізу діяльності суб'єкта господарювання: Навч.посібник. – Дніпропетровськ: НМетАУ, 2006. – 154 с.
7. Шпанковська Н.Г., Король Г.О. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності: Навч.посібник. – Дніпропетровськ: НМетАУ, 2005 – 56 с.
8. Король Г.О., Шпанковська Н.Г., Сокольська Р.Б. та ін. Облік і аналіз зовнішньоекономічної діяльності. Навч. посіб. з грифом МОНУ.- Дніпропетровськ: НМетАУ, 2011.-172 с.
9. Юзов О.В., Седых А.М. Анализ производственно-хозяйственной деятельности металлургических предприятий. – М.: Металлургия, 2002. – 360 с.
10. Экономический анализ: ситуации, тесты, примеры, задачи, выбор оптимальных решений, финансовое прогнозирование / Под ред. М.И.Баканова, А.Д.Шеремета. – М.: ФиС, 2001. – 656 с.

11. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. – Минск: Инфра-М, 2009. – 536 с.
12. Калина А.В., Конева М.И., Яценко В.А. Современный экономический анализ и прогнозирование. – Киев: МАУП, 2004. – 272 с.
13. Шпанковська Н.Г., Распопова Ю.О., Потрус Н.П. та ін. Збірник господарських ситуацій, виробничих задач та імітаційних вправ з дисципліни «Економічний аналіз». – Дніпропетровськ: НМетАУ, 2005. – 48 с.

2.2 Додаткова література

14. Ковалев В.В. Финансовый анализ: Методы и процедуры. - М. - ФиС, 2001. - 560 с.
15. Технично-економическіе расчеты по организации, планированию и управлению металлургическим предприятием / Под. ред. проф. И.Н. Иванова, Б.П. Бельгольского – М.: Металлургия, 1993. – 443 с.
16. Павленко А.Ф., Чумаченко М.Г. Трансформація курсу «Економічний аналіз діяльності підприємства». Наукова доповідь. – К: КНЕУ, 2001. – 88 с.
17. Економічний аналіз: Навч. посібник / За ред. д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: Рута, 2005. – 680 с.
18. Конрад Карлберг. Бизнес-анализ с помощью EXCEL. Пер. с англ. – К.: Диалектика, 1997. – 448 с.
19. Методичні рекомендації з проведення аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій. – К.: ДПАУ, 2000. – 48 с.
20. Шпанковська Н.Г., Король Г.О., Ковальчук К.Ф. та ін. Стратегічний аналіз. Навч. посіб. з грифом МОНУ.- Дніпропетровськ: НМетАУ, 2011.- 224 с.
21. Шпанковська Н.Г., Котенко Н.О. Стратегічний аналіз: Опорний конспект лекцій. – Дніпропетровськ: НМетАУ, 2006. – 132 с.

22. Савчук В.П. Финансовый анализ деятельности предприятия (международные подходы): Учеб. пособие. – Днепропетровск: НМетАУ, 1999. – 202 с.
23. Кононенко О. Анализ финансовой отчетности. – Харьков: Фактор, 2002. – 144 с.
24. Попович П.Я. Економічний аналіз діяльності суб'єкта господарювання. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – 416 с.
25. Марюта А.Н., Ковальчук К.Ф. Целевой экономической и управленческий анализ (контроллинг): Монография. – Днепропетровск: Системные технологии, 2005. – 342 с.
26. Metallurgический комплекс стран СНГ/ В.А. Роменец, О.В. Юзов, Т.Б. Рубинштейн и др. – М.: МИСиС, 2003. – 208 с.
27. Шпанковская Н.Г., Ковальчук К.Ф., Костанецкий В.В., Мезерняк Д.А. Аналитическая поддержка реорганизационных управленческих решений. /Zagadnienia techniczno-ekonomiczne. – 2004. – №2. Krakow: Akademii gorniczo-hutniczej. – С. 517–521.
28. Томас Р. Количественный анализ хозяйственных операций и управленческих решений. Пер. с англ. – М.: Дело и сервис, 2003. – 432 с.
29. Бухгалтерский учет, контроль и анализ: социальные ориентиры: Монография/ Под ред. Ф.Ф. Бутынца. – Житомир: ЖГТУ, 2008. – 484 с.
30. Кіндрацька М.С., Білик М.С., Загородній А.Г. Економічний аналіз: Теорія і практика: Підручник. – Львів: Магнолія, 2007. – 440 с.
31. Парасій-Вергуненко І.М. Аналіз банківської діяльності: Навч.посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 347 с.
32. Ришар Жак. Аудит и экономический анализ. Пер. с франц.-М.: Аудит, 1997.-275 с.
33. Шпанковська Н.Г., Канська О.І., Потрус Н.П. Сучасні вимоги до металургійного виробництва та шляхи їх дотримання // Metallurgическая и горнорудная промышленность, 2010. - №7. - С. 275-277.

34. Шпанковська Н.Г., Пономаренко В.А., Ніколаєв В.Н. Методи активного навчання. Методичні рекомендації для викладачів, аспірантів та магістрів. Частина 2. Розробка та використання конкретних ситуацій, виробничих задач, ділових та технологічних ігор у навчальному процесі. – Дніпропетровськ: НМетАУ, 2001 – 46 с.
35. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затв. постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368 зі змін. і доп. // <http://yurotdel.com/zakony/instrukciya-pro-poryadok-regulyuvannya-diyalnosti-bankiv-v-ukraini.html>.
36. Четыркин Е.М. Пенсионные фонды. – М.: Арго, 1993. – 100 с.
37. Петров В.М. О проблемах негосударственных пенсионных фондов // Становлення української економіки. Матеріали МВНПК. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1996. – 60 с.
38. Закон України від 08.07.2011 року № 3668-VI «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3668-17>

З РОБОЧА ПРОГРАМА І МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Роль економічного аналізу в системі менеджменту

Провідне місце економічного аналізу в процесі управління, функціональному менеджменті, аудиті. Економічний аналіз як конкретна функція менеджменту та його основна підфункція. Роль економічного аналізу в супроводженні технології управлінських рішень. Зростання ролі економічного аналізу в періоди глобалізації економіки та фінансово-економічних криз. Особливості аналізу господарської діяльності промислового підприємства. Особливості економічного аналізу порівняно з іншими видами аналізу. Економічний аналіз як прикладна наука. Зміст економічного аналізу діяльності підприємств, його зв'язки з іншими економічними науками та дисциплінами.

Література [1-9, 14, 16, 25-29].

Методичні вказівки

Досліджуючи конкретне поняття “аналіз господарської діяльності”, необхідно, пізнавши його істинне буття, перейти до його суті, а від неї — до його змісту. Корінне слово “аналіз” походить з грецького *analysis* — тобто розкладання, розчленування, розбір. Аналіз — це метод наукового дослідження шляхом розкладання предмета на складові частки або уявлюваного розчленування об'єкта на притаманні йому елементи за допомогою логічної абстракції. Аналіз виступає в діалектичній, суперечній єдності з поняттям синтезу, тобто з'єднанні раніше розподілених частин в одне ціле та в дослідженні предмета аналізу в його цілості та взаємозв'язку складових елементів. Аналіз — синтез є синонімом будь-якого наукового дослідження.

Економічний аналіз за формою та змістом поняття ширше та повніше, ніж аналіз господарської діяльності. Як правило, останній обмежується аналітичною оцінкою економічної (господарської) діяльності конкретного суб'єкта господарювання, а економічний аналіз, крім цього, містить економіко-правовий аналіз і проводиться для об'єктів більш високого рівня управління (національних економік та їх об'єднань). Але це ділення умовне, бо на рівні сучасного підприємства обов'язковій оцінці підлягає стан зовнішнього середовища, у тому числі і нормативно-правового забезпечення економічної діяльності. Тому далі ці поняття ототожнюються.

Економічний аналіз є методом дослідження господарської діяльності підприємств, банків, страхових компаній та інших об'єднань суб'єктів господарювання, їх об'єднань (корпорацій, галузей, економічних регіонів та ін.) та структурних підрозділів СГ (цехів, філій та ін.).

Економічний аналіз як прикладна наука являє собою систему спеціальних знань (що базуються на економічних законах діяльності та розвитку соціально-економічних систем), які спрямовані на пізнання методології оцінки та планування економічної діяльності в цілому та за її видами (операційної, фінансової та інвестиційної).

Слід звернути увагу на особливості економічного аналізу порівняно з іншими видами аналізу (хімічного, математичного, фізичного та ін.):

1. Використання системи техніко-економічних і фінансових показників, за допомогою яких надається кількісна характеристика явищ і процесів господарської діяльності об'єкта економічного аналізу, які досліджуються з різних боків, у статиці та динаміці та з визначенням місця у рейтинговій оцінці.

2. Усі показники підлягають якісному і кількісному вимірюванню та оцінці їх впливу на оціночні та узагальнюючі показники.

3. Системи та підсистеми показників визначаються у взаємозв'язку, взаємозалежності, взаємообумовленості внаслідок причинно-наслідкових зв'язків між господарськими явищами та процесами, внутрішнім і зовнішнім середовищем, між макро-і мікрорівнем і т.д. Від форми зв'язку між показниками залежить вибір методів факторного аналізу.

4. У ринкових умовах доцільно формувати й удосконалювати системи показників та аналізувати їх з позицій різних інтересів користувачів аналітичної інформації — засновників та володарів, трудового колективу та профспілок, податкових органів, постачальників і споживачів, інвесторів та ін.

Крім загальних теоретико-методичних положень, єдиних для оцінки діяльності суб'єктів господарювання та їх об'єднань, економічний аналіз враховує галузеві особливості їхнього функціонування, тому необхідно самостійно опанувати як галузеву специфіку, так і обумовлені нею особливості аналізу господарської діяльності металургійних підприємств.

Слід зосередити увагу на визначенні зв'язків і взаємообумовленості економічних (господарських) процесів, важливості розкриття тенденцій і пропорцій економічного розвитку, на виявленні та оцінці внутрішньогосподарських і зовнішніх резервів подальшого підвищення ефективності діяльності.

Економічний аналіз — наука прикладна. Його роль витікає з його місця в системах менеджменту та ін. економічних наук, бо аналіз забезпечує безперервність і циклічність виконання загальних функцій управління.

Слід усвідомити, що провідне місце цієї навчальної дисципліни зумовлене задачами аналізу господарської діяльності в системі менеджменту. Аналіз одночасово є загальною (або основною) підфункцією управління, конкретною функцією (тобто специфічною управлінською діяльністю) та супроводжує усі етапи технології будь-якого управлінського рішення (УР).

Доцільно опанувати зміст, склад, структуру та послідовність виконання загальних функцій управління: планування, організації, мотивації та контролю та звернути увагу на їх аналітичну складову, особливо на зв'язки аналізу з плануванням, які обумовлюють послідовність і безперервність управління.

Із-за складності, великої трудомісткості аналізу господарської діяльності він відокремлюється як конкретна функція менеджменту, тобто спеціалізована управлінська робота. В ринкових умовах функціонування роль та значення конкретної аналітичної функції підсилюється внаслідок підвищення самостійності та відповідальності за результати економічної діяльності та необхідності: постійного спостереження та оцінки стану конкурентного середовища, пошуків резервів ресурсозбереження, диверсифікації діяльності, підвищення конкурентоспроможності продукції і підприємства та підвищення ефективності використання виробничого потенціалу та діяльності у цілому.

Аналітична підтримка управлінських рішень полягає у виконанні аналітичних функцій на кожному з етапів технології УР, виборі та застосуванні методів дослідження. Важливо опанувати зміст аналітичної підтримки технології УР на кожному її етапі у залежності від значення та особливостей будь-якого конкретного управлінського рішення. Особливу увагу слід звернути на основні вимоги, положення, правила (тобто принципи аналітичної підтримки УР): врахування вимог споживачів продукції, робіт, послуг; аналіз і оцінка інформації для УР; визначення та врахування протиріч та їх усунення або послаблення; безперервність аналітичної підтримки УР; відповідність УР стратегічним цілям; врахування та оцінка ризиків; інтеграція технології УР з автоматизованою системою управління; оцінка фактичної ефективності управлінського рішення після його впровадження.

Під час вивчення змісту аналізу господарської (економічної) діяльності

слід звернути увагу на тісний зв'язок управлінського і зовнішнього аналізу та опанувати їх склад і структуру, спільність і відмінності; маркетингову та логістичну концепції аналітичних оцінок та провідну роль стратегічного аналізу.

Комплексний повний аналіз господарської діяльності має складну структуру, яка містить тематичні аналізи за видами діяльності та аналіз впливу факторів. Слід звернути увагу: на спільність та відмінність зовнішнього і внутрішнього фінансового аналізу; їх мету та структуру; на особливості рейтингової оцінки.

Контрольні запитання

1. У чому полягає сутність економічного аналізу та аналізу господарської діяльності? Чим обумовлені особливості аналізу господарської діяльності металургійного підприємства?
2. Яку роль відіграє економічний аналіз в управлінні підприємством?
3. У чому полягає зв'язок економічного аналізу з конкретними функціями менеджменту та їхніми підфункціями?
4. У чому полягає зв'язок економічного аналізу як науки з філософією, теорією економічних вчень, статистикою, математикою, економікою, технологією металургійного виробництва, логістикою та ін.?
5. Чим обумовлена необхідність комп'ютеризації економічного аналізу?
6. Які особливості характерні для зовнішнього і внутрішнього економічного аналізу діяльності металургійного підприємства?
7. Як проявляються прямі й зворотні взаємозв'язки економічного аналізу, стратегічного менеджменту і бізнес-планування?
8. Охарактеризуйте економічний аналіз як дійовий засіб впливу на стан об'єкта і суб'єкта управління соціально-економічними системами: металургійним підприємством, корпорацією, регіоном, металургійним виробництвом, металургійною галуззю.
9. Наведіть класифікації ресурсів та резервів виробництва. У чому полягають єдність та відмінність ресурсів та резервів?

10. Використовуючи графічний метод, визначити взаємозв'язки ЕА з основними функціями менеджменту та їхніми підфункціями.

Тема 2. Основні категорії економічного аналізу

Поняття та роль наукових категорій економічного аналізу (ЕА), необхідність удосконалення понятійного апарату науки «економічний аналіз». Господарська діяльність як предмет економічного аналізу. Об'єкт і суб'єкт ЕА.

Теорія пізнання як методологічна основа економічного аналізу. Логіка аналітичного дослідження. Економічний аналіз та принципи діалектики. Ціль та задачі ЕА, їх прямиї та зворотні зв'язки. Резерви, ресурси, фактори, ризики, показники оцінки, їх сутність та класифікація.

Принципи економічного аналізу, їх класифікація за ознаками: складність; наука-розробник; зміст. Зв'язок принципів і методів аналітичного дослідження. Методологія, методика та метод, їх сутність і зв'язок між ними. Складові методології економічного аналізу.

Література [3-5, 16, 21, 29-31].

Методичні вказівки

Особливу увагу заслуговує опанування категорій економічного аналізу, тому що через них розкривається його сутність та зміст. Вони тісно пов'язані з загальними економічними категоріями. Слід акцентувати увагу на те, що будь-яка категорія ЕА – це теоретичне, загальне, фундаментальне визначення поняття (або терміну), що відображує найбільш суттєві, закономірні зв'язки та відносини у господарській діяльності, підлягає вивченню окремо, але у невідривному зв'язку з іншими категоріями.

Головним у категорійному розгляді певного поняття є вирішення питання щодо сутності, характеристики, особливостей, внутрішньо притаманних його змісту. Понятійний апарат ЕА зформувався в ході розвитку науки, і слід враховувати, що на сучасному його етапі він потребує коригування у зв'язку із

зміною умов діяльності, підвищенням самостійності та ін. Тому при вивченні літературних джерел слід самостійно оцінювати відповідність його сучасному стану та можливість відсутності деяких категорій, які наведені в окремих літературних джерелах.

Особливу увагу слід приділити розгляду категорії «предмет аналізу господарської діяльності» (АГД) як вихідного положення про навчальну дисципліну. Предмет АГД – стан господарської діяльності підприємства або іншої соціально-економічної системи, відображений в її показниках. Зміст предмета аналізу господарської діяльності формує його взаємозв'язки з об'єктом, суб'єктом, принципами та ін. Предмет АГД потребує інформації, за допомогою якої досліджується і характеризується стан об'єкта АГД і зовнішнього середовища та результати господарської діяльності. Всі вони динамічні, змінливі, що вимагає нової інформації.

Об'єкт АГД конкретизує рівень управління, що підлягає аналізу: підприємство, його структурні підрозділи, об'єднання підприємств; комерційні структури – банки, страхові компанії, біржі та ін. При вивченні особливостей цієї категорії слід визначитися з системою показників, специфічною для виробничих, фінансових, торговельних та інших систем.

Суб'єктом аналізу господарської діяльності є його виконавець. Враховуючи складність, велику трудомісткість АГД та необхідність розглядання результатів господарської діяльності з позицій всіх учасників ринку, аналіз проводиться різними суб'єктами: економічними та іншими службами апарату управління суб'єктом господарювання, аудиторськими фірмами, банками і т.д. Не слід ототожнювати категорії суб'єкт та об'єкт АГД з об'єктом і суб'єктом управління та суб'єктом господарювання.

Важливою категорією аналізу господарської діяльності є його задачі, які визначаються предметом аналізу і впливають з його мети. Мета (або ціль) АГД залежить від його виду: визначення резервів діяльності та їх мобілізації є загальновизнаною метою внутрішнього АГД; мета зовнішнього аналізу – це незалежна об'єктивна оцінка фінансового стану суб'єкта господарювання іншими учасниками ринку.

Оскільки мета аналізу господарської діяльності досягається вирішенням комплексу задач АГД, важливо опанувати їх перелік, зміст та послідовність їх виконання під час розробки методик аналізу та проведення як внутрішнього, так і зовнішнього АГД. Слід також звернути увагу на зв'язок мети АГД з метою діяльності суб'єкта господарювання та метою менеджменту і не ототожнювати ці взаємопов'язані категорії.

При розгляданні принципів економічного аналізу дуже важливо не забувати, що принципи (тобто правила, вимоги) – це головне вихідне положення теорії. Їх дотримання вимагає враховувати місце і зв'язки АГД в системі менеджменту. Звідси випливає необхідність системного підходу до принципів, який базується на загальнонаукових принципах діалектики і містить: основні принципи менеджменту, часткові принципи контролю та специфічні принципи економічного аналізу. До останньої групи належать наступні принципи: орієнтація на суспільні інтереси, головного ланцюга, оперативності проведення АГД, його комплексного характеру, принцип історизму, виявлення і врахування суперечностей у господарській практиці, єдність аналізу та синтезу, принцип комп'ютеризації, актуальність якого зростає в постіндустріальній ері функціонування суб'єктів господарювання і т.д.

При вивченні даної теми не слід ототожнювати методологію (як загальний підхід до АГД, завданням якої є визначення закономірностей розвитку та удосконалення теоретичних положень аналізу, виявлення і дослідження взаємозв'язків у сфері господарської діяльності та інше) з методикою аналізу. Методика АГД як складова частина методології аналізу відображає доцільну послідовність вирішення аналітичних задач та потребує вибору і використання конкретних способів дослідження (тобто методів і прийомів аналізу) та дотримання принципів АГД.

Контрольні запитання

1. На яких принципах базується економічний аналіз діяльності металургійного підприємства? У чому полягає сутність кожного з них?

2. У чому полягають єдність і відмінність принципу і методу економічного аналізу?
3. Охарактеризуйте предмет, об'єкт, суб'єкти економічного аналізу в залежності від його мети та інформаційного забезпечення.
4. Які задачі економічного аналізу вирішуються при проведенні внутрішнього та зовнішнього аналізу діяльності металургійного підприємства? Що є наслідком неповного вирішення їхнього комплексу або окремої задачі?
5. У чому полягають зв'язки між метою та задачами ЕА?
6. У чому суть категорій економічного аналізу «фактори» та «резерви»? Як вони класифікуються для умов металургійного виробництва? Які задачі економічного аналізу вирішуються щодо їхньої кількісної оцінки?
7. Які задачі управління виконуються на підставі ЕА діяльності металургійного підприємства (об'єднання) та його структурних підрозділів?
8. Охарактеризуйте методики ЕА та області використання типових, галузевих та спеціальних методик. У чому полягає їхній взаємозв'язок?
9. Які особливості методології та методики економічного аналізу діяльності металургійного підприємства?
10. Чому в процесі економічного аналізу широко використовується статистична інформація?

Тема 3. Види економічного аналізу

Необхідність класифікації видів економічного аналізу. Класифікаційні ознаки та види економічного аналізу. Етапи розвитку економічного аналізу. Особливості та зв'язок управлінського (або техніко-економічного) й фінансового аналізів, їх структура, інформаційне забезпечення. Особливості стратегічного, поточного, оперативного, ретроспективного аналізів. Групування економічного аналізу за видами діяльності. Сутність і особливості функціонально-вартісного аналізу. Порівняльний міжгосподарський аналіз, його спрямованість та особливості. Особливості ситуаційного та маржинального

аналізу. Системний комплексний аналіз господарської діяльності підприємств, його склад, взаємозв'язки структурних елементів, взаємообумовленість станом зовнішнього середовища та напрями вдосконалення.

Література [3-8, 11, 12, 16-25, 30, 31].

Методичні вказівки

На сучасному етапі економічної (господарської) діяльності методики АГД важливим є визначення видів аналізу. Найбільш розбіжні точки зору серед теоретиків і практиків мають місце саме з цієї категорії АГД, що потребує її окремого розглядання. Слід акцентувати увагу на необхідність першочергового обґрунтування ознак угруповання при розробці класифікації видів аналізу. Ознаками угруповання є: види господарської діяльності, повнота їх охоплення, часова ознака, рівень управління, мета та інформаційне забезпечення ЕА, можливість врахування життєвого циклу об'єкта або предмета аналізу, міра охоплення явищ, процесів та об'єктів АГД та ін. Треба вміти дати характеристику кожному виду аналізу за конкретною ознакою та визначити області використання. Але слід усвідомити, що класифікація – це логічний умовивід як засіб детального вивчення кожного виду аналізу, а в реальній дійсності всі види його тісно, невідривно взаємопов'язані та взаємообумовлені.

Особливу увагу слід приділити вивченню видів зовнішнього економічного аналізу в аудиті, при оцінці кредитоспроможності, інвестиційної привабливості та в функціонально-вартісному аналізі (ФВА) та н..

Доцільно прослідити взаємозв'язок між макро- та мікроаналізом, між фінансовим та управлінським аналізом та н.. Подібним чином слід підходити до розглядання інших видів АГД, що нерозривно поєднанні прямими та зворотними, вертикальними та горизонтальними зв'язками між собою. Тобто принципу комплексного системного підходу слід дотримуватися і при опануванні класифікацією видів ЕА, тому що проведення їх у комплексі і дозволяє виявити резерви підвищення ефективності господарської діяльності

для подальшого їх використання та дати об'єктивну оцінку стану об'єкта аналізу з позицій інтересів різних учасників ринкових відносин.

Контрольні запитання

1. Яке призначення класифікації видів економічного аналізу?
2. Які ознаки покладені в основу систематизації економічного аналізу?
3. Які відмінні особливості оперативного, поточного, ретроспективного та перспективного економічного аналізу діяльності металургійного підприємства? У чому полягають зв'язки між ними?
4. Охарактеризуйте зв'язок між видами тематичного аналізу та їхню структуру. Які види тематичного аналізу є основними в комплексному аналізі, чим обґрунтовується їхня головна роль?
5. Надайте характеристику якісного та кількісного економічного аналізу діяльності металургійного підприємства.
6. Наведіть відмінні ознаки суцільного та вибіркового економічного аналізу. Обґрунтуйте їхні переваги та недоліки.
7. У чому полягають зв'язки між видами економічного аналізу за ознакою «рівень управління»?
8. Які класифікаційні ознаки характеризують розвиток теорії економічного аналізу?
9. Які класифікаційні ознаки характеризують удосконалення організації проведення економічного аналізу?
10. У чому особливості трендового аналізу?

Тема 4. Система методів та прийомів економічного аналізу діяльності промислового підприємства

Визначення методу та прийому економічного аналізу. Їх класифікація за ознаками: складність; наука-розробник; сутність. Системний підхід до вибору та застосуванню методів і прийомів економічного аналізу.

Адаптація загальнонаукових методів дослідження та загальних основних методів менеджменту до аналітичних потреб.

Сутність, характеристика та області використання традиційних методів та прийомів економічного аналізу: порівнянь; перерахунку показників; середніх величин; абсолютних і відносних величин й відхилень; різниць; групувань; підсумків; балансових ув'язок; індексного та графічного методів; аналітичної таблиці; прийомів факторного аналізу та ін.

Сутність, характеристика та області використання економіко-математичних методів: кореляційного, матричного, лінійного, динамічного програмування, імітаційного моделювання, сітьового планування та управління, ін.

Сутність, характеристика та області використання методів ринкового дослідження: фінансових показників-коефіцієнтів; індивідуального і колективного досвіду та ін. Методи стратегічного аналізу.

Література [3-13, 17, 21, 24, 28, 30].

Методичні вказівки

Ця теоретична тема є основою в дисципліні, тому що забезпечує аналітика інструментарієм досліджень статички та динаміки усіх господарських явищ та процесів, що протікають на всіх об'єктах АГД (виробничих, фінансових, страхових, біржах та ін.), на всіх рівнях управління та використовується усіма суб'єктами аналізу (певна річ – у різному співвідношенні методів). Сукупність методів аналізу господарської діяльності, що витікає з його місця в системі наук, містить: загальнонаукові методи (гіпотеза, спостереження, аналогія та ін.), загальні методи менеджменту (економічні, організаційно-розпоряджувальні, соціально-психологічні), часткові методи контролю (перевірка, інвентаризація і т.д.) та специфічні методи економічного аналізу. Слід уявити необхідність доцільного вибору системи методів та прийомів аналізу на підставі його мети, виду, галузевих особливостей і т.д., тому що кожен спосіб надає оцінку господарського явища або процесу тільки з одного боку або враховує інтереси конкретного учасника ринку. Надати ж об'єктивну оцінку з врахуванням особливостей різноманітних

видів діяльності суб'єкта господарювання за різними часовими ознаками за допомогою обширної системи фінансово-економічних та техніко-економічних показників можливо тільки з використанням комплексу методів та прийомів АГД.

Слід опанувати класифікацію методів та прийомів аналізу, знати сутність кожного способу аналітичних досліджень, вміти надати характеристику конкретного методу або прийому, його перевагам та недолікам і можливим областям використання. Щоб виключити помилку в аналітичних результатах, треба періодично перевіряти проміжні аналітичні дані, застосувавши для вирішення тієї ж аналітичної задачі інший спосіб, що його замінює, або спосіб, передбачений теорією спеціально для перевірки (балансові ув'язки, відносні величини, співвідношення та ін.).

Особливу увагу слід приділити способам дослідження ринкових параметрів та складним методам перспективного аналізу. Дуже важливо опанувати способи забезпечення зіставлення інформації та обґрунтування бази для аналітичних порівнянь.

Доцільно визначитися з можливістю взаємозамінності різних методів при вирішенні однієї аналітичної задачі.

Треба також опанувати способи аналітичних узагальнень та способи наочного зображення результатів аналітичних досліджень.

Контрольні запитання

1. Які ознаки характеризують метод економічного аналізу?
2. Як розкриваються особливості методу економічного аналізу?
3. Які принципи покладено за основу класифікації методів та прийомів ЕА?
4. У чому полягають єдність та відмінності методу та прийому ЕА, принципу та методу, методики та методу економічного аналізу?
5. Які роль та області використання порівняння в ЕА?
6. Як забезпечується порівнянність інформації в економічному аналізі?
7. Особливості індексного методу економічного аналізу.

8. Чим відрізняються засоби детермінованого і стохастичного факторного аналізу? Поясніть засоби побудови детермінованих факторних моделей.
9. Опишіть алгоритм використання способів детермінованого факторного аналізу: прийому різниць, ланцюгових підстановок.
10. Надайте характеристику економіко-математичних методів аналізу та викладіть області їхнього використання на металургійному підприємстві.

Тема 5. Організація аналітичної роботи

Сутність і принципи організаційного забезпечення, його складові елементи та значення для якісного й своєчасного проведення економічного аналізу. Зв'язок організації економічного аналізу з організацією виробництва.

Форми організації аналітичної роботи: сутність; характерні ознаки; взаємозв'язок форм з функціями економічного аналізу.

Склад і структура організації економічного аналізу. Сутність, зміст, зв'язок елементів: організації аналітичного процесу; організації праці аналітиків; організації управління аналітичною роботою.

Організація економічного аналізу в просторі та в часі. Узгодження її на різних рівнях управління господарською діяльністю.

Етапи проведення економічного аналізу, їх зміст.

Напрямки аналітичної роботи та суб'єкти аналізу. Узагальнення та оформлення результатів аналізу, використання їх в управлінських рішеннях.

Література [3-5, 8-13, 16-18, 21-24].

Методичні вказівки

При самостійному вивченні даної теми слід опанувати: організаційні форми аналітичної роботи; особливості централізованої, децентралізованої та змішаної форм; зміст планування аналітичної роботи; етапи проведення аналізу господарської діяльності та особливості попереднього, основного та завершального (заключного) етапів; форми реалізації висновків аналізу.

Особливу увагу слід приділити складності, трудомісткості АГД та

доцільному розподілу аналітичних робіт між суб'єктами внутрішнього та зовнішнього аналізу на різних рівнях управління, де вони проводяться.

Оскільки результати аналізу господарської діяльності є управлінським рішенням, яке документально оформлюється, студент повинен знати правила оформлення та зміст узагальнюючих документів АГД.

Контрольні запитання

1. Назвіть і охарактеризуйте форми організації аналітичної роботи. Як здійснюється вибір цих форм на металургійних підприємствах різних масштабів діяльності?
2. Чим обумовлений склад організації економічного аналізу? Які сучасні вимоги до неї?
3. У чому полягає зв'язок між планом аналітичної роботи та програмою конкретного аналізу?
4. Викладіть сутність аналітичного процесу. Які особливості його організації?
5. У чому полягає сутність організації управління економічним аналізом на сучасному етапі розвитку?
6. Як розподіляються аналітичні функції в управлінні металургійним підприємством та цехом?
7. У чому полягає суть матричного методу розподілу аналітичної роботи? Які його переваги?
8. Наведіть матричну модель розподілу аналітичних функцій в організаційній структурі управління металургійним підприємством.
9. Наведіть матричну модель розподілу аналітичних функцій в організаційній структурі управління структурним підрозділом металургійного підприємства (цехом).
10. Хто здійснює розробку та удосконалення організаційного, нормативного, інформаційного та методичного забезпечення ЕА?

Тема 6. Інформаційне забезпечення економічного аналізу

Інформація як важливий сучасний ресурс. Зв'язки між економічною інформацією та економічним аналізом. Сутність інформаційного забезпечення, його еволюція. Вимоги до інформації. Принципи формування економічної інформації як основи для організації обліку та складання звітності.

Класифікація аналітичної інформації та характеристика її видів.

Джерела інформації для зовнішнього та внутрішнього економічного аналізу. Перевірка достовірності її джерел.

Гласність інформації. Комерційна таємниця та захист інформації.

Розвиток інформаційних технологій на промислових підприємствах. Послідовність обробки інформації в умовах АСУТП, АСУ. Ресурсне забезпечення та ефективність комп'ютерних технологій аналітичних робіт.

Література [1-5, 11, 15-18, 26, 30].

Методичні вказівки

Слід акцентувати увагу на тому, що роль інформації в постіндустріальній ері функціонування об'єктів АГД різко підвищується. Крім того, поточна ситуація на ринку товарів (продукції, робіт, послуг) швидко змінюється. Це потребує оперативного оновлення інформації про стан ринкових параметрів, прискореної її обробки, систематизації, оцінки та надходження до осіб, які приймають управлінські рішення. Ще важливіша роль інформації при розробці стратегії розвитку системи, напрямки якої залежать від стану не тільки самої системи, а і зовнішнього середовища.

Необхідно знати вимоги до інформаційного забезпечення внутрішнього та зовнішнього аналізу, вміти класифікувати інформацію за ознаками. Важливе значення слід приділяти принципам формування, джерелам інформаційного забезпечення АГД та засобам його зберігання. Треба також знати всі способи обробки економічної інформації. Доцільно приділити належну увагу сучасним комп'ютерним технологіям збору, накопичення, обробки, перетворення та аналізу економічної інформації, оскільки їх великі можливості сприяють

розвитку ринку інформаційних послуг.

Контрольні запитання

1. У чому полягає сутність інформації та її роль в АГД?
2. Викладіть сучасні вимоги до інформації. Чим вони обумовлені?
3. У чому полягає єдність економічної інформації?
4. Чим обумовлена ефективність комп'ютерної обробки інформації?
5. На підставі якої інформації приймаються оперативні управлінські рішення щодо ринкових параметрів?
6. Яка роль інформаційних технологій в аналітичному процесі?
7. Який вплив глобалізації, фінансово-економічних криз на інформаційне забезпечення аналізу?
8. У чому полягають особливості «ІТ-Підприємство» та «ІТ-інфраструктура»?
9. Наведіть ознаки та проведіть класифікацію економічної інформації. Надайте характеристику та області використання кожного виду інформації.
10. Охарактеризуйте засоби підготовки вихідних аналітичних даних.
11. Надайте оцінку сучасного стану ринку інформаційних послуг.

Тема 7. Структура та етапи комплексного аналізу господарської діяльності промислового підприємства

Сутність системного підходу до комплексного економічного аналізу діяльності промислових підприємств. Склад цього аналізу.

Етапи комплексного, системного економічного аналізу та їх зміст.

Класифікація показників діяльності промислового підприємства та їх характеристика.

Особливості проведення повного комплексного економічного аналізу діяльності підприємства в ринкових умовах.

Література [2-4, 6, 10, 19, 24, 30].

Методичні вказівки

Домінуюче значення цієї теми потребує вдумливого і відповідального відношення до її вивчення. Слід пам'ятати, по-перше, про взаємозв'язок основних груп показників господарської діяльності підприємств, установ та організацій, який визначає схему і послідовність проведення комплексного економічного аналізу, як сукупності тематичних аналізів; по-друге, врахувати мету аналізу та його задачі; по-третє, ув'язувати окремі розділи між собою та оцінювати їх вплив на узагальнюючі показники діяльності.

Для планування та організації аналітичної роботи, її розподілу між виконавцями важливе значення має визначення етапів повного аналізу господарської діяльності та зміст кожного етапу. Незважаючи на багаточисельні підходи щодо послідовності розділів комплексного аналізу в сучасній літературі, практики, в основному, віддають перевагу традиційній послідовності, що передбачена типовою методикою ЕА [3-5, 9-11, 19]. Вона стала класикою внаслідок її доцільності при виконанні внутрішнього економічного аналізу. Вона передбачає: комплексний огляд узагальнюючих показників господарської діяльності, аналіз організаційно-технічного рівня виробництва, аналіз виробництва та реалізації продукції (робіт, послуг), аналіз використання ресурсів (трудових, матеріальних, технічних), аналіз витрат на виробництво, аналіз прибутку і рентабельності, аналіз фінансового стану і т.д. Але досить широке коло теоретиків та практиків [5, 10, 21, 23, 32] доводять, що в ринкових умовах слід починати комплексний ЕА з аналізу фінансового стану, а узагальнюючі показники (виробничі, трудові і т.д.), що дають характеристику інших видів діяльності, розглядаються як фактори фінансових показників. Це визначило їх місце у послідовності повного економічного аналізу. Студент повинен вміти аргументувати свою позицію на цю (тобто відносно послідовності АГД) точку зору.

Незалежно від того, чи з нього починається, чи ним завершується внутрішній комплексний аналіз, фінансовий аналіз є головним розділом АГД, тому що результати аналізу фінансового стану підприємства та його стійкості

потрібні усім учасникам ринку.

Контрольні запитання

1. Викладіть сутність та обґрунтуйте необхідність і доцільність системного підходу до комплексного економічного аналізу діяльності металургійного підприємства.
2. Які розділи містять внутрішній та зовнішній економічний аналіз? Чим обумовлена їхня послідовність?
3. Обґрунтуйте необхідність виділення етапів при проведенні повного комплексного економічного аналізу та викладіть їхній зміст.
4. Класифікуйте показники, які використовуються для проведення економічного аналізу, за ознаками, обґрунтувавши вибір ознак їхніх угруповань.
6. Як враховуються інтереси учасників ринку в аналітичних оцінках?
7. Які зв'язки між внутрішньогосподарським та зовнішнім аналізом?
8. Викладіть свою точку зору щодо сутності аналітичної підтримки управлінського рішення на конкретному його прикладі.
9. Наведіть склад і послідовність проведення внутрішньогосподарського та зовнішнього аналізу.

Тема 8. Особливості методики аналізу основної операційної діяльності (виробництва та реалізації продукції) промислового підприємства

Мета та завдання аналізу основної операційної діяльності підприємства.

Аналіз вартісних і натуральних показників виробництва, їх факторний аналіз.

Аналіз структури виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг).

Аналіз якості продукції. Аналіз конкурентоспроможності продукції та підприємства. Аналіз якості роботи. Аналіз ритмічності та оцінка втрат від порушення ритму виробничого процесу.

Література [4, 6, 9, 13, 20, 21, 33].

Методичні вказівки

При розгляданні методики аналізу основної операційної (виробничої) діяльності важливе значення мають: оцінка її результату – доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) та факторів, що на нього впливають (ступінь використання виробничих потужностей і виробничих ресурсів). Важливо виявити причини змінення обсягів виробництва та реалізації продукції в натуральному, умовно-натуральному та вартісному вимірюванні. Фактори, що на них впливають, необхідно розділити на об'єктивні та суб'єктивні. Достатню увагу слід приділити аналізу якості продукції (робіт, послуг) та їх конкурентоспроможності; оцінити вплив порушень ритму виробництва; ознайомитися з оцінкою виконання договірних зобов'язань, з оцінкою впливу інфляції на вартісні показники виробництва.

Аналіз основної операційної діяльності промислового підприємства є головним тематичним аналізом повного аналізу господарської діяльності внаслідок дії економічного закону попиту і пропозиції та впливу обсягів виробництва продукції, робіт і послуг та їх якості на показники діяльності усіх видів тематичного аналізу у складі повного АГД (аналізу трудової діяльності, зовнішньоекономічної, збутової; на обсяги та використання ресурсів усіх видів, на витрати і собівартість продукції, на ефективність діяльності).

Слід звернути увагу на зв'язок мети і завдань цього аналізу. Метою аналізу основної діяльності металургійного підприємства є виявлення, оцінка та мобілізація резервів підвищення конкурентоспроможності металопродукції та збільшення обсягів виробництва й продажу металопродукції, на яку є попит. Для досягнення цієї мети вирішуються всі без винятку класичні задачі економічного аналізу, а саме:

- аналіз ринків металопродукції;
- аналіз доходу від реалізації металопродукції у вартісному вимірюванні та факторів, що на нього впливають;
- аналіз обсягу виробництва металопродукції в натуральних одиницях та в умовно-натуральному вимірюванні та факторів, що на нього впливають;

- аналіз якості та конкурентоспроможності металопродукції підприємства та факторів, що на них впливають;
- аналіз якості основної діяльності та факторів, що на неї впливають;
- аналіз ритмічності виробництва та втрат від порушення ритму;
- аналіз якості планування основної діяльності та ін.

Необхідно опанувати системи показників та методики аналізу вартісних і натуральних показників основної операційної діяльності (детально викладених у навчальному посібнику [4, розділи 8.1 і 8.2] як взагалі, так і з угрупованням їх за календарним періодом, номенклатурними групами, геометричними розмірами, ринками збуту, стандартами постачання та ін.

В ринкових умовах головним фактором основної операційної діяльності є досягнення та забезпечення конкурентоспроможності продукції та підприємства, тому перш за все, необхідно: опанувати сутність цих категорій, визначити їх спільність та розбіжність, систему показників оцінки конкурентоспроможності продукції та показників конкурентоспроможності підприємства; визначити завдання цього аналізу, сутність кожного з них та методи вирішення. Значну увагу слід приділити: конкурентоспроможності продукції, залежність від її якості; формуванню системи показників якості продукції підприємства в цілому; опануванню моделей розрахунку перелічених показників; факторному їх аналізу; оцінці упущеної вигоди при зниженні якості продукції та ін.

Не слід ототожнювати оцінку якості продукції з оцінкою якості роботи трудового колективу. Якість продукції визначається порівнянням досягнутих параметрів продукції конкретного виду з вимогами до них, встановленими стандартами (світовими, державними, галузевими та ін.). При недотриманні виробниками цих вимог результатом основної операційної діяльності є брак, а не продукція. Для оцінки якості роботи трудового колективу запропонована [4, С. 129] система показників: брак продукції у натуральному вимірюванні; питома вага браку у відносному вимірюванні; втрати від браку у вартісному вимірюванні; показниками погіршення якості є кількість перепризначеного металу та втрати від перепризначення; кількість рекламаций, що надійшли від

користувачів, та збитки від визнаних рекламацій. Слід опанувати методики оцінки розглянутих явищ, їх впливу на оціночні показники діяльності.

Резервами подальшого поліпшення рівня якості роботи колективу металургійного підприємства є: підвищення технічного рівня виробництва; запобігання аварійних зупинок устаткування; вихідний контроль сировини та матеріалів для оцінки їхньої якості; підвищення кваліфікаційного рівня робітників; контроль виробничого процесу; впровадження систем управління якістю металопродукції; попередження порушень технології шляхом удосконалення систем мотивації праці: моніторингу дотримання правил експлуатації й технічного обслуговування устаткування та ін.

Показниками якості роботи трудового колективу доцільно доповнити систему показників оцінки якості менеджменту підприємства, враховувати їхню динамічну зміну при впровадженні управління за центрами відповідальності.

На металургійному підприємстві для своєчасного та якісного виконання його зобов'язань перед замовниками та споживачами виникає потреба в постійному контролі за виробництвом та відвантаженням металопродукції. Метою цього контролю є забезпечення, у першу чергу, ритмічності виробництва. **Ритмічність виробництва** – це здатність підприємства, цеху, ділянки виготовляти продукцію за часом, обсягом та видами у відповідності до оперативного плану-графіка виробництва. Існуюче визначення категорії ритмічності як однакового за обсягами виробництва за рівні (однакові) терміни часу (зміну, добу, декаду) на сучасному етапі розвитку економіки можна вважати застарілим. Таке визначення входить у протиріччя з необхідністю підвищувати якість і конкурентоспроможність продукції, оновлювати та розширювати сортамент. Досягнення більш високого рівня якісних технічних параметрів або потребує додаткових технологічних операцій (наплавка, зміцнення, позапічна обробка металу та ін.), або збільшує тривалість операційного циклу виготовлення металопродукції.

Оцінка ритмічності виробництва здійснюється за допомогою аналітичного показника – **коефіцієнта ритмічності** ($K_{ритм}$, част. од.), який розраховується з використанням методу найменшого числа за моделлю:

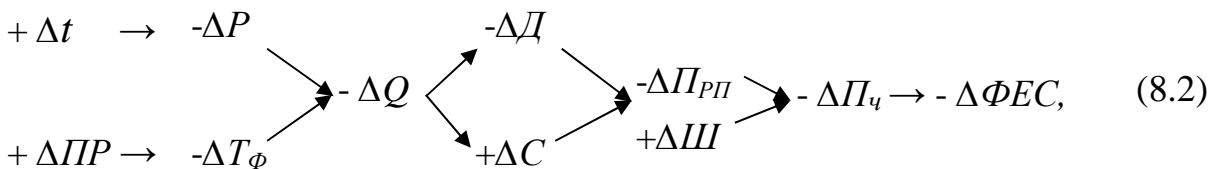
$$K_{ритм} = \sum_{d=1}^D Q_{ф d} \leq Q_{пл d} / \sum_{d=1}^D Q_{пл d}, \quad (8.1)$$

де d – число декад (декада складає 10 діб) на місяць, яке дорівнює трьом;

$Q_{пл d}$ – плановий обсяг виробництва за декаду d , т;

$Q_{ф d} \leq Q_{пл d}$ – фактичний обсяг виробництва за декаду d , але не вище планового завдання на декаду, т.

Аналогічно розраховуються коефіцієнти ритмічності відвантаження та реалізації металопродукції. При цьому використовується вартісний вимірник обсягу реалізації. Оцінка втрат від порушень ритму здійснюється за моделлю 8.2 з використанням взаємопов'язаних показників, що змінюються внаслідок неритмічної роботи:

де «+», «-» – спрямованість впливу (+зростання; – зменшення) показника діяльності;

ΔPP – змінення простоїв основного металургійного агрегату, годин або діб;

Δt – змінення тривалості виробничого циклу, годин;

ΔP – змінення добової продуктивності основного агрегату, т/добу;

ΔT_{ϕ} – змінення фактичного часу роботи основного агрегату, діб (або годин);

ΔQ – змінення обсягу виробництва металопродукції, т;

$\Delta С$ – змінення собівартості металопродукції, грн.;

$\Delta Д$ – змінення доходу (виручки) від реалізації металопродукції, грн.;

$\Delta\Pi_{PP}$ і $\Delta\Pi_q$ – відповідно змінення прибутку від реалізації металопродукції та чистого прибутку підприємства, грн.;

$\Delta\Pi\Pi$ – змінення штрафних санкцій за несвоєчасне виконання договірних зобов'язань або постачання металопродукції в меншому обсязі, грн.;

$\Delta\Phi EC$ – змінення фондів економічного стимулювання, грн.

Необхідно звернути увагу на зв'язки показників, наданих у моделі, та на форму цих зв'язків (прямі чи зворотні). Виникнення простоїв основного металургійного устаткування зменшує фактичний час його роботи або збільшує тривалість виробничого циклу, що викликає зменшення добової або годинної продуктивності цього устаткування. Обидва фактори (продуктивність агрегату та фактичний час його роботи) впливають на обсяг виробництва металопродукції, дохід, фінансовий результат та економічні фонди (розвитку підприємства, соціального розвитку, матеріального заохочення).

Контрольні запитання

1. Обґрунтувати особливості аналізу натуральних показників основної діяльності металургійного підприємства.
2. Обґрунтувати необхідність діагностики конкурентного середовища та конкурентоспроможності металургійного підприємства.
3. Об'єкти конкурентоспроможності, їхня сутність.
4. Єдність та відмінність категорій конкурентоспроможності металопродукції продукції й конкурентоспроможності підприємства та методик їхнього аналізу.
5. Обґрунтувати систему показників оцінки якості металопродукції підприємства.
6. У чому полягають єдність і відмінність внутрішнього та зовнішнього аналізу якості металопродукції?
7. Як оцінити вплив сортності продукції на оціночні показники діяльності основного цеху та металургійного підприємства?

8. Як оцінити вплив порушень виробничого ритму на показники діяльності цехів та металургійного підприємства?
9. Як визначити вплив недотримання договірних зобов'язань і контрактів з постачання металопродукції на оціночні показники діяльності металургійного підприємства?

Тема 9. Аналіз використання виробничих ресурсів промислового підприємства

Роль і значення ресурсозбереження. Класифікація виробничих ресурсів, їх характеристика.

Аналіз використання трудових ресурсів підприємства. Мета та задачі аналізу використання трудових ресурсів. Аналіз забезпеченості підприємства трудовими ресурсами. Аналіз використання фонду робочого часу. Аналіз виконання норм виробітку. Аналіз ефективності використання трудових ресурсів. Аналіз фонду оплати праці та ефективності його використання. Оцінка впливу співвідношення трудових показників на фінансовий результат.

Аналіз забезпеченості виробництва продукції матеріальними ресурсами.

Аналіз стану запасів.

Аналіз ефективності формування портфеля замовлень на матеріали та виконання договорів на їх постачання.

Аналіз відхилень від норм витрат матеріалів. Аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів.

Методика аналізу використання необоротних активів. Оцінка наявності основних засобів, їх складу, структури та руху. Оцінка забезпеченості підприємства основними засобами та їх технічного стану. Оцінка ефективності використання основних засобів. Аналіз нематеріальних активів.

Аналіз використання виробничої потужності підприємства. Способи подолання «вузьких» місць виробництва.

Література [3-6, 9-11, 17, 19-21, 33].

Методичні вказівки

Вивчення цієї теми вимагає чіткого уявлення класифікацій ресурсів промислового підприємства. Аналітична оцінка використання виробничих ресурсів починається з аналізу трудових ресурсів, якість та ефективність яких обумовлює ступінь використання ресурсів усіх видів (матеріальних, технічних, технологічних, інформаційних, фінансових).

Слід врахувати, що забезпеченість виробничого підприємства трудовими ресурсами, раціональне їхнє використання та висока продуктивність праці є принципово важливою умовою його нормального функціонування. Тільки в такому випадку можливо забезпечити зростання ефективності виробництва, підвищення якості та конкурентоспроможності продукції.

Мета аналізу використання трудових ресурсів – виявлення, оцінка та мобілізація резервів підвищення продуктивності праці на підприємстві за рахунок підвищення кадрового потенціалу та організаційно-технічного рівня виробництва.

Зазначена мета реалізується при виконанні комплексу задач:

- оцінка ступеня виконання завдань (норм, плану, нормативів) трудових показників та дослідження їхньої зміни в динаміці;
- оцінка забезпеченості підприємства та його структурних підрозділів трудовими ресурсами в цілому, за категоріями й професіями;
- оцінка ефективності використання трудових ресурсів;
- оцінка впливу факторів на трудові показники;
- оцінка співвідношень трудових показників;
- визначення впливу ступеня використання трудових ресурсів на показники діяльності підприємства;
- розробка заходів щодо поліпшення трудових показників для прийняття управлінських рішень.

В аналізі забезпеченості підприємств трудовими ресурсами необхідно опанувати його склад, що містить:

- зіставлення фактичних даних про чисельність окремих категорій

працюючих із плановими та нормативними;

- аналіз структури персоналу;
- аналіз забезпеченості підприємства кадрами за професіями;
- аналіз руху робочої сили;
- аналіз якісного складу трудових ресурсів (на підставі співвідношень

основних і допоміжних робітників; робітників, які працюють за відрядною та погодинною формами організації праці; за рівнями кваліфікації робітників).

Якісна характеристика трудових ресурсів категорії робочих надається за допомогою узагальнюючого показника - середній тарифний розряд, який визначається за професіями робочих у кожному структурному підрозділі та по підприємству в цілому. Крім того, слід звернути увагу на важливість вивчення та оцінки впливу факторів, мінливість яких вимагає дослідження та оцінки руху робочої сили в динаміці. Треба опанувати способи розрахунку коефіцієнтів обороту з приймання на роботу та вибуття, плинності кадрів, їх зайнятості та постійності складу в структурі персоналу, звертаючи особливу увагу на визначення причин погіршення кожного коефіцієнта та розробку заходів щодо усунення причин, що вплинули негативно.

Одним з основних внутрішніх факторів, що впливає на продуктивність праці, є використання робочого часу. Повноту використання трудових ресурсів можна оцінити за кількістю відпрацьованих (за звітний період) днів і годин одним працюючим і одним робітником, а також за інтенсивністю використання фонду робочого часу. Такий аналіз проводиться за кожною категорією працівників, за кожним виробничим підрозділом і по підприємству в цілому.

Невраховані внутрішньозмінні втрати робочого часу виявляють за допомогою методу фотографії робочого дня. Вони можуть бути викликані різними об'єктивними та суб'єктивними обставинами, що не передбачені планом: прогулами; додатковими відпустками з дозволу адміністрації; захворюваннями працівників з тимчасовою втратою працездатності; простоями через несправність обладнання, машин, механізмів; через відсутність сировини, матеріалів, електроенергії, палива та ін. Кожен вид втрат аналізується докладніше, особливо ті, що залежать від підприємства. Зменшення втрат

робочого часу з причин, залежних від трудового колективу, є резервом збільшення виробництва продукції, який не вимагає додаткових капітальних вкладень і дозволяє швидко одержати віддачу.

У процесі аналізу втрат робочого часу необхідно встановити непродуктивні витрати праці, які складаються з витрат робочого часу на виготовлення забракованої продукції та виправлення браку, а також у зв'язку з відхиленнями від ходу технологічного процесу. Для визначення їхньої величини використовують дані про втрати від браку металопродукції.

Проте втрати робочого часу не завжди впливають на зменшення обсягу виробництва продукції, оскільки вони можуть бути компенсовані підвищенням інтенсивності праці працівників. Тому при аналізі використання трудових ресурсів значна увага приділяється вивченню показників продуктивності праці, тобто ефективності використання трудових ресурсів. В аналізі ефективності використання трудових ресурсів необхідно опанувати систему показників її оцінки, методикау їх розрахунку та ранг (оціночний, узагальнюючий, показник-фактор) та особливості аналітичної оцінки у статистиці, динаміці та у порівняльному аналізі (бригад, виробничих ділянок, цехів, підприємств).

При аналізі фонду оплати праці (ФОП) необхідно дослідити зміну показника в динаміці та рівень виконання плану, визначити фактори, що спричинили його зміну.

При вивченні структури ФОП слід приділити увагу питомій вазі окремих елементів у загальній сумі та дослідити їхню зміну в динаміці й оцінити виконання завдання. При визначенні рейтингової оцінки підприємства важливо дослідити співвідношення трудових показників і середньої заробітної плати по підприємству з відповідними показниками підприємств галузі, а середню заробітну плату по підприємству порівняти також з прожитковим мінімумом, мінімальною заробітною платою та іншими офіційними показниками, що діють на момент дослідження.

При проведенні факторного аналізу ФОП оцінюється вплив на його абсолютне відхилення таких показників-факторів, як чисельність і середня заробітна плата, та виявляються причини виявлених відхилень.

У процесі аналізу ефективності використання фонду оплати праці оцінюється відповідність темпів росту середньої заробітної плати та продуктивності праці. Якщо темпи росту продуктивності праці перевищують темпи росту середньої заробітної плати, то на підприємстві складаються умови зниження собівартості продукції за рахунок трудових витрат.

Коефіцієнт співвідношення продуктивності праці та середньої заробітної плати (KI , част. од.) визначається наступним чином:

$$KI = I_v / I_z, \quad (9.1)$$

де I_v та I_z – загальні індекси продуктивності праці та середньої заробітної плати, част. од.

Зазначене співвідношення повинно дотримуватись приблизно у таких розмірах:

- при нормальних умовах функціонування підприємства – (1:0,8);
- при освоєнні нових видів продукції або виробничих потужностей – (1:0,7).

Кількісна оцінка впливу співвідношення між зростанням продуктивності праці та середньої заробітної плати на зміну собівартості продукції у відсотках ($\pm \Delta C_T$, %) та у грошових одиницях ($\pm \Delta C_T$, грн.) визначається за формулами відповідно 9.2 та 9.3, а на зміну фінансового результату ($\pm \Delta \Phi P_T$, грн.) – за формулою 9.4 [5,6]:

$$\pm \Delta C_T, \% = (I_z / I_v - 1) \cdot U_z, \quad (9.2)$$

$$\pm \Delta C_T, \text{грн.} = C (\pm \Delta C_T, \%) / 100, \quad (9.3)$$

де U_z – питома вага витрат на заробітну плату з нарахуваннями на соціальне забезпечення у собівартості продукції або у валових витратах, %;

C – собівартість продукції або валові витрати, грн.

$$\pm \Delta \Phi P_T = \mp \Delta C_T. \quad (9.4)$$

Для оцінки ефективності використання коштів на оплату праці застосовують показник **рентабельності заробітної плати** (R_3 , част.од.):

$$R_3 = \Pi/\Phi ОП, \quad (9.5)$$

де Π – прибуток підприємства за звітний період, грн.;

$\Phi ОП$ – фонд оплати праці підприємства за звітний період, грн.

У процесі аналізу ефективності використання $\Phi ОП$ підприємства необхідно також зіставити темпи зростання його та середньої заробітної плати з темпами зростання основних показників, які характеризують кінцеві результати діяльності підприємства (таких як обсяг виробництва та реалізації продукції, витрати на 1 гривню товарної продукції; прибуток; рентабельність та ін.). Перевищення темпів росту $\Phi ОП$ та середньої заробітної плати при зіставленні з темпами указаних показників свідчить про неефективне використання коштів на оплату праці.

Важливе значення в усіх видах економічного аналізу приділяється оцінці ефективності використання матеріальних ресурсів, які мають суттєву частку в собівартості металопродукції та витратах звітного періоду. Тому пошук, оцінка та мобілізація резервів зменшення матеріальних ресурсів є метою внутрішнього управлінського аналізу. Мета ж зовнішнього аналізу полягає в оцінці ефективності використання підприємством матеріальних ресурсів.

Аналіз стану використання матеріальних ресурсів у статичній, динамічній та в рейтинговій оцінці проводиться за допомогою системи показників: матеріаловіддача, матеріалоємність, енергоємність, паливоємність, коефіцієнтів витрат металу, коефіцієнтів вилучення корисного компонента з сировини та коефіцієнтів питомих витрат електроенергії та палива. Слід опанувати методи розрахунку та методик аналізу перелічених показників та враховувати доцільність їх порівняння із показниками у галузі та у конкурентів (окрім порівняння з плановими показниками, нормами та фактичним рівнем попередніх років на самому підприємстві).

Головною причиною великої матеріалоемності металопродукції є недосконалість технологій та низький рівень технічного стану обладнання. Їхнє поліпшення є найважливішим резервом підвищення матеріаловіддачі на вітчизняних підприємствах металургійного комплексу.

Виявлення конкретних причин зміни матеріальних витрат та кількісна оцінка впливу факторів здійснюються за окремими видами металопродукції за допомогою способу різниць або ланцюгових підстановок. Факторами, які впливають на розмір матеріальних витрат, є: ціна на матеріал; витратний коефіцієнт матеріальних ресурсів на одиницю металопродукції; обсяг виробництва металопродукції; структура виробництва.

Крім того, необхідно визначити особливості факторного аналізу наведених показників та комплексу завдань для оцінки стану системи управління запасами.

Актуальною проблемою *підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів* є вдосконалення нормативної бази металургійного підприємства, оскільки від її стану залежить об'єктивність аналітичних оцінок. Оптимізація норм витрат сировини, матеріалів, паливно-енергетичних ресурсів та інших запасів здійснюється шляхом використання економіко-математичних методів аналізу.

Мета тематичного аналізу необоротних активів (основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, нематеріальних активів, інших необоротних активів) металургійного підприємства є пошук, оцінка та подальша мобілізація резервів поліпшення їхнього використання.

Найбільшу частку серед необоротних активів мають основні засоби. Методика аналізу використання інших видів необоротних активів, в основному, аналогічна методиці аналізу використання основних засобів.

Аналіз використання основних засобів містить:

- оцінку наявності основних засобів у динаміці та визначення їхніх складу й структури;
- оцінку забезпеченості підприємства основними засобами;
- оцінку технічного стану основних засобів;

– оцінку ефективності використання основних засобів.

Технічний рівень виробництва є важливим фактором підвищення конкурентоспроможності продукції та економічного розвитку металургійного підприємства. Підвищення технічного рівня виробництва забезпечується сучасними напрямками екстенсивного та інтенсивного розвитку.

Для аналітичної оцінки тенденцій розвитку, складу й структури основних засобів досліджується їхня наявність в динаміці.

При оцінці забезпеченості металургійного підприємства основними засобами значна увага приділяється використанню наявного та встановленого обладнання як головного елемента їхньої активної частини. Підвищення питомої ваги активної частини основних засобів забезпечує зростання технічної оснащеності виробництва та виробничої потужності, що сприяє підвищенню фондovіддачі. Оцінка надається в статистиці (порівняно з планом) та в динаміці з використанням натурального вимірювача кількості обладнання – штук.

Оцінка технічного стану основних засобів надається за допомогою узагальнюючих показників – коефіцієнта зносу та коефіцієнта придатності. Слід опанувати моделі їх розрахунку і аналізу.

Для оцінки інтенсифікації виробництва використовується аналітичний показник – **коефіцієнт амортизаційної віддачі**, що розраховується віднесенням обсягу виробленої продукції (робіт, послуг) у вартісному вимірюванні без ПДВ та акцизного збору до суми амортизації основних засобів. Даний показник аналізується в динаміці.

Для підвищення рівня технічного стану основних засобів необхідно їх оновлювати. Оцінка процесу руху основних засобів здійснюється за допомогою аналітичних показників – коефіцієнта оновлення основних засобів і коефіцієнта їхнього вибуття, які досліджуються в статистиці та динаміці у внутрішньому аналізі. **Коефіцієнт оновлення основних засобів** характеризує частку основних засобів, придбаних за період, який аналізується, у загальній середній їхній вартості за той же період. **Коефіцієнт вибуття основних засобів** показує їхню частку, що виведена з експлуатації. Технічний стан основних засобів поліпшується, якщо коефіцієнт їхнього оновлення перебільшує коефіцієнт

вибуття, в іншому випадку робиться висновок про погіршення технічного стану основних засобів.

Ефективність використання основних засобів характеризується за допомогою оціночного показника – **фондовіддачі**, який розраховується як відношення обсягу продукції (робіт, послуг) без ПДВ та акцизного збору, тобто чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), до середньорічної вартості основних виробничих засобів. При виготовленні товарних напівфабрикатів фондовіддача може розраховуватись як відношення обсягу виробництва у натуральному чи умовно-натуральному вимірюванні на рівні структурного підрозділу, який виробляє напівфабрикати, до середньорічної вартості основних виробничих засобів.

Фондовіддача аналізується у динаміці з використанням індексного методу, прийомів порівнянь, перерахунку показників. При цьому обсяги продукції у вартісному вимірюванні за попередні періоди коригують з урахуванням інфляційних процесів, а вартість основних засобів – з урахуванням їхньої переоцінки, якщо вона відбувалась.

Необхідно опанувати методику їхнього розрахунку, області використання в аналізі, переваги та недоліки.

Слід пам'ятати, що найбільш активну частину основних засобів складає обладнання, використання якого значно впливає на фондовіддачу. Збільшення частки обладнання у загальному обсязі основних засобів є прогресивною тенденцією, тому в факторному аналізі впливу та зміні значення цього фактора приділяється важлива увага. Технічні показники основного обладнання та показники ефективності його використання враховують галузеву специфіку. Наприклад, у металургії використовуються такі технічні показники обладнання: корисний об'єм доменної печі; ємність конвертера; площа поду термічної печі; діаметр валків прокатного стана; добова або годинна продуктивність металургійних агрегатів; показники часу роботи металургійних агрегатів та ін.

Оціночними та узагальнюючим показниками використання основного металургійного обладнання є: коефіцієнт використання корисного об'єму доменної печі, виплавка сталі на МВА потужності пічного трансформатора

електропечі, коефіцієнт інтегрального навантаження прокатного (трубопрокатного) стана та ін. Більш детально методика їхнього розрахунку і аналітичної оцінки викладена у роботі [15].

Досягнуті підприємством показники ефективності використання основних засобів, їхньої активної частини, основного обладнання та інших видів необоротних активів порівнюються з середньогалузевими показниками та аналогічними показниками підприємств-конкурентів. Завершальною стадією аналізу основних засобів та інших видів необоротних активів є розробка конкретних заходів щодо усунення причин, які обумовили погіршення показників, та впровадження заходів, спрямованих на подальше поліпшення ефективності використання необоротних активів.

Кількісні та якісні характеристики технічних і технологічних ресурсів металургійного підприємства обумовлюють його виробничу потужність. **Виробнича потужність підприємства** – це його потенційні можливості з виконання операційної діяльності. Вона розраховується як максимально можливий обсяг основної продукції в натуральному вимірюванні (т, штук, погонних м, кВт·г та інших фізичних одиницях виміру) за рік за умов використання досягнень науково-технічного прогресу, передового досвіду господарювання та забезпечення умов конкурентоспроможності металопродукції та підприємства.

Необхідно опанувати класифікацію виробничих потужностей, моделі розрахунку кожного їх виду та методи оцінки їх використання.

Ступінь використання виробничої потужності агрегату залежить від **організаційно-технічного рівня виробництва**. Комплексний підхід щодо його оцінки досягається завдяки використанню інтегрального показника, розрахунок якого можливий внаслідок визначення на підставі експертних оцінок питомої ваги (або значущості) кожного окремого показника-фактора, який впливає на організаційно-технічний рівень виробництва.

Показники-фактори організаційно-технічного рівня виробництва розраховуються у відносних одиницях виміру (у відсотках або долях одиниць), що надає можливість їхнього групування, узагальнення та використання для

рейтингової оцінки у міжцеховому і міжзаводському порівняльному аналізі організаційно-технічного рівня виробництва.

Аналіз інтегрального показника і показників-факторів організаційно-технічного рівня виробництва проводиться у статиці та у динаміці. Особливо важлива їхня оцінка у перспективному аналізі [20,21].

Необхідно визначити систему показників-факторів організаційно-технічного рівня виробництва (ОТРВ) (коефіцієнт придатності основних засобів, рівень механізації та автоматизації операційних (виробничих) процесів, рівень прогресивності технологічних процесів, питома вага сертифікованої продукції, питома вага нових видів продукції, коефіцієнт ритмічності виробництва, коефіцієнт використання робочого часу та ін.) та їхню значущість.

Підвищення показників організаційно-технічного рівня виробництва обумовлює більш ефективне використання потужностей та виробничих ресурсів підприємства і поліпшує результати операційної діяльності та його фінансові показники.

Таким чином, для більш ефективного використання основних засобів керівництво підприємства може прийняти такі заходи: ввести в дію невстановлене та недіюче обладнання; скоротити цілодобові та внутрішньозмінні простої; підвищити кількість робочих змін; інтенсифікувати використання обладнання; впровадити заходи науково-технічного прогресу; підвищити кваліфікацію робітників та ін.

Контрольні запитання

1. Які задачі постають перед аналітиками для досягнення мети аналізу використання трудових ресурсів металургійного підприємства?
2. Від яких факторів залежить кваліфікаційний рівень працівників?
3. До якої групи показників використання трудових ресурсів належить коефіцієнт плинності кадрів?
4. Яке нормативне співвідношення між трудовими показниками?
5. Як оцінити вплив співвідношення між трудовими показниками на фінансовий результат роботи металургійного підприємства?

6. Класифікуйте ресурси металургійного підприємства та обґрунтуйте вплив ефективності їхнього використання на оціночні показники діяльності підприємства.
7. Обґрунтуйте систему показників оцінки забезпеченості, руху та використання виробничих ресурсів за їхніми видами.
8. Визначити особливості факторного аналізу оціночних показників ефективності використання виробничих ресурсів за їхніми видами.
9. У чому полягають прямі й зворотні зв'язки між організаційно-технічним рівнем виробництва та рівнем використання ресурсів?

Тема 10. Аналіз витрат і собівартості продукції (робіт, послуг) промислового підприємства

Значення і задачі аналізу валових витрат у зовнішньому економічному аналізі та аналізі собівартості продукції у внутрішньому економічному аналізі. Інформаційне забезпечення аналізу витрат і собівартості продукції. Класифікація поточних витрат підприємства, мета та завдання їх аналізу.

Система показників оцінки поточних витрат підприємства та їх факторів. Аналіз загальних показників собівартості продукції та аналіз витрат на 1 грн. продукції. Аналіз витрат за їх елементами та за статтями калькуляції собівартості продукції.

Аналіз собівартості продукції. Особливості методики внутрішнього факторного аналізу «Заданого у виробництво» та «Витрат на переділ» у собівартості продукції. Оперативний контроль за прямими витратами шляхом аналізу відхилень від встановлених норм.

Аналіз госпрозрахункової собівартості продукції цехів промислового підприємства.

Маржинальний підхід до аналізу витрат на виробництво продукції.

Література [2-6, 9-11, 13, 15, 19-21, 23-25].

Важливе значення в економічному аналізі приділяється дослідженню поточних витрат підприємства та собівартості продукції, оскільки вони є узагальнюючими показниками діяльності й безпосередньо впливають на фінансові результати роботи підприємства. Для аналізу поточних витрат металургійного підприємства використовується їхня класифікація [4, С.178]. Необхідно опанувати ознаки угруповання витрат, класифікацію витрат за видами, характерні особливості та області використання кожного виду витрат.

Особливу увагу слід приділити складу витрат. Склад витрат для обліку регламентується П(С)БО «Витрати» [14], а склад витрат, які обліковуються для оподаткування, встановлені Податковим Кодексом України [2, ст. 138].

Витрати операційної діяльності містять: собівартість реалізованої продукції, виконаних робіт, наданих послуг; інші витрати - які враховуються для визначення об'єкта оподаткування, призначаються на підставі первинних та інших документів, які підтверджують здійснення платником податку витрат, обов'язковість ведення і збереження первинних документів передбачена правилами ведення бухгалтерського обліку. Витрати, що формують собівартість продукції (робіт, послуг), признаються витратами того ж періоду, в якому признані доходи від їх реалізації. Інші витрати признаються витратами у період їх здійснення. Собівартість придбаних і реалізованих товарів формується відповідно з ціною їх придбання з урахуванням ввізного мита та витрат на доставку і доведення до стану, придатного для продажу. У витрати включаються втрати від браку з технологічних причин і витрати на його виправлення. На підставі складу витрат оцінюється їх структура в статичній та динамічній.

Мета економічного аналізу витрат – удосконалення їхньої структури та оптимізація їхнього рівня для поліпшення фінансових результатів діяльності підприємства. Комплекс завдань для досягнення цієї мети: оцінка рівня витрат у статичній; оцінка динаміки витрат; оцінка структури витрат; оцінка впливу факторів на показники собівартості продукції та на елементи витрат підприємства; оцінка впливу витрат на фінансові результати підприємства;

оцінка внеску кожного виду продукції (або їхніх груп) на формування прибутку та на показники ефективності основної діяльності; оцінка взаємозв'язку обсягу виробництва металопродукції, витрат і прибутку; обґрунтування управлінських рішень щодо оптимізації витрат.

Детальному розгляданню підлягає система показників витрат і собівартості продукції та аналітичних можливостей кожного з показників у внутрішньому та зовнішньому аналізі витрат та їх факторному аналізі. Методика аналізу показників витрат та собівартості продукції детально викладена у джерелі [4, С. 180-206]. Особливу увагу необхідно приділити оцінці впливу витрат на фінансовий результат, на зв'язок витрат зі ступенем використання виробничих ресурсів підприємства, з результатами операційної діяльності та впливом непродуктивних витрат.

Контрольні запитання

1. Чим обумовлена класифікація поточних витрат металургійного підприємства?
2. Надати стисло характеристику видів витрат металургійного підприємства.
3. Обґрунтувати систему показників собівартості металопродукції та навести джерела інформації для їхнього аналізу.
4. Викладіть мету та завдання аналізу витрат металургійного підприємства й собівартості металопродукції.
5. Як проводиться факторний аналіз поточних витрат металургійного підприємства?
6. Викладіть сутність госпрозрахункової собівартості продукції. Чим обумовлена необхідність її розрахунку та аналізу в структурних підрозділах металургійного підприємства?
7. Які переваги і недоліки маржинального аналізу?
8. У чому полягають спільність і відмінність методик внутрішнього і зовнішнього аналізу поточних витрат підприємства?
9. Наведіть фактори собівартості металопродукції та напрямки її зменшення.

Тема 11. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності промислового підприємства

Роль та значення аналізу зовнішньоекономічної діяльності. Місце аналізу зовнішньоекономічної діяльності в системах менеджменту та ЕА. Мета та завдання аналізу зовнішньоекономічної діяльності. Особливості оцінки зовнішньоекономічних процесів.

Особливості методики аналізу узагальнюючих показників зовнішньоекономічної діяльності за її обсягами, структурою, якістю. Оцінки впливу курсових різниць та інших факторів.

Аналіз іноземних інвестицій.

Аналіз зовнішньоекономічної діяльності в системі маркетингу: аналіз світового та вітчизняного ринків продукції; аналіз цінової політики промислового підприємства; аналіз якості та конкурентоспроможності експортної продукції; аналітичні розділи бізнес-планів підприємств з іноземними інвестиціями.

Особливості комплексного економічного аналізу фінансово-господарської діяльності спільних підприємств з іноземними інвестиціями: складові комплексного економічного аналізу; оцінка впливу коливань курсу валют (курсних різниць) на показники діяльності; аналіз валютної самокупності; аналіз прибутковості; особливості аналізу основної діяльності; інформаційне забезпечення комплексного економічного аналізу діяльності спільного підприємства з іноземними інвестиціями.

Аналіз впливу результатів зовнішньоекономічної діяльності на показники діяльності підприємства.

Література [1-4, 7, 8, 26, 32, 33].

Методичні вказівки

Об'єктивна оцінка результатів зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання, їхніх об'єднань, економічного регіону, галузей народного господарства та країни обумовлює точність, повноту та адекватність висновків

аналізу і дозволяє встановити їхній внесок у міжнародну зовнішню торгівлю. Така важлива роль аналізу ЗЕД потребує постійного удосконалення методів оцінки її результатів, методик проведення та правового, нормативного, технічного, інформаційного й програмного забезпечення.

Мета аналізу зовнішньоекономічної діяльності полягає в виявленні, оцінці та мобілізації резервів подальшого підвищення якості та ефективності ЗЕД та в аналітичному супроводженні етапів технології прийняття управлінських рішень у цьому виді діяльності. Поступове наближення до мети аналізу ЗЕД досягається вирішенням кожного аналітичного завдання. Завдання аналізу ЗЕД – це конкретна закінчена частина аналітичної роботи певного призначення, або етап у досягненні мети аналізу ЗЕД. Особливості та послідовність вирішення завдань аналізу ЗЕД визначаються потребами практики. Основні завдання аналізу ЗЕД наступні: аналіз наявності й діяльності конкурентів на світовому та вітчизняному ринках товару (металопродукції, робіт, послуг); аналіз економічної ситуації в світі, на континенті, в країні, в економічному регіоні та в галузі; оцінка виконання завдань із ЗЕД; аналіз динаміки показників ЗЕД для оцінки тенденцій розвитку та циклічності змін ЗЕД; кількісна оцінка впливу факторів на показники ЗЕД (факторний аналіз); виявлення причин відхилень показників ЗЕД; оцінка госпрозрахункових та комерційних взаємовідносин у виробничій діяльності та у ЗЕД; дослідження передового досвіду ЗЕД у вітчизняній та закордонній практиці; оцінка виявлених резервів та розробка конкретних заходів щодо підвищення обсягів, якості та ефективності ЗЕД.

Вивчення цієї теми потребує визначення та врахування використання системи показників, розширений часовий горизонт, урахування інтересів різних учасників світового ринку, необхідність оцінки впливу ЗЕД на показники діяльності підприємства, визначення впливу коливання курсів валют, особливостей нормативно-правового забезпечення та ін.

Слід звернути увагу на класифікацію показників зовнішньоекономічної діяльності за ознаками угруповання, сутність кожного з показників, їх аналітичне призначення та вплив факторів [4, С. 264-270].

Ретельній проробці підлягають способи розрахунку та особливості методики аналізу системи показників загальної оцінки обсягів та якості зовнішньоекономічної діяльності. Діюча система цих показників та їхнє призначення в аналізі наведені в джерелах [4, 7, 8] (система показників є наскрізною для всіх рівнів управління (підприємство, галузь, регіон, країна, об'єднання країн)).

Важливим розділом тематичного аналізу ЗЕД є аналіз залучених іноземних інвестицій. Вони аналізуються в статистиці, тобто звітні їхні обсяги порівнюються з плановими, в динаміці – з обсягами попередніх періодів, а також із середньогалузевими показниками та по Україні в цілому. Загальна оцінка обсягів іноземних інвестицій доповнюється їхньою диференціацією за групами, аналізуються їхні динаміка, структура та її зміни. Якісна оцінка іноземних інвестицій здійснюється за допомогою показника їхньої експортвіддачі, який розраховується як відношення обсягу експортних поставок підприємства за звітний період до суми прямих іноземних інвестицій на кінець звітного періоду. Як вимірник використовується грошова одиниця конвертованої іноземної валюти. Загальна характеристика впливу акціонерів-нерезидентів на діяльність акціонерних товариств надається за допомогою коефіцієнта іноземного інвестування, який розраховується за періоди до й після додаткової емісії акцій як відношення вартості простих акцій, що належать нерезидентам, до загальної вартості простих акцій. Після цього розробляються конкретні заходи щодо підвищення ефективності використання іноземних інвестицій.

Слід опанувати методику оцінки впливу курсових різниць. Оцінка впливу курсових різниць на вартість монетарних активів і пасивів балансу підприємства здійснюється за методикою, викладеною в джерелі [7].

Спільні підприємства з іноземними інвестиціями, як і національні суб'єкти господарювання, додержуються принципу самокупності, тобто перевищення надходжень валютних коштів над їхніми витратами. Якщо підприємство дотримується принципу самокупності, то воно має позитивне сальдо валюти, яке визначається як різниця між валютними коштами,

отриманими за період, що аналізується, й валютними витратами за той же період.

Для порівняльної оцінки з іншими суб'єктами господарювання визначається валютна стійкість підприємства. Порівняльна оцінка здійснюється в міжзаводському аналізі за допомогою коефіцієнта валютної самоокупності, що розраховується як частка від ділення валютних коштів, одержаних за період, який аналізується, й валютними витратами за той же період [7]. Зростання коефіцієнта валютної самоокупності свідчить про збільшення валютної стійкості підприємства, та навпаки.

Особливу увагу необхідно приділити вивченню особливостей аналізу впливу результатів ЗЕД на оціночні та узагальнюючі показники діяльності підприємства, завдяки чому можливо визначити внесок служби ЗЕД у ці результати та врахувати його при матеріальному стимулюванні або встановленні матеріальної відповідальності робітників служби ЗЕД. У першу чергу, дослідженню підлягають обсяг експортних поставок, зовнішньоторговельний обіг і тенденції їхньої зміни. На наступному етапі аналізу визначаються показники: питома вага експорту в доході від реалізації продукції; питома вага прибутку від експорту продукції у загальному прибутку по підприємству; кількість рекламцій від іноземних споживачів та питома вага цих рекламцій, які визнані виробником; втрати від рекламцій за недотримання умов контрактів; питома вага імпорتنних поставок у їхньому загальному обсязі. Слід враховувати, що зростання імпорتنних поставок викликає залежність виробництва від іноземних постачальників. Тому аналізуються причини застосування і зростання обсягів імпорتنних матеріалів, сировини, обладнання. Проводиться порівняльний аналіз можливості одержання аналогічних активів від вітчизняних виробників. Оцінка впливу ЗЕД на ефективність діяльності підприємства здійснюється за допомогою показників рентабельності продукції, продажів, виробництва, активів, в яких загальні прибуток і дохід поділяються на частини, що відображають реалізацію продукції на вітчизняних і зовнішніх ринках. Внесок зовнішньоекономічної діяльності в загальні показники рентабельності підприємства визначається за допомогою прийому різниць.

Контрольні запитання

1. Визначити місце аналізу ЗЕД у системі менеджменту металургійного підприємства та економічного аналізу.
2. Викласти мету та завдання аналізу ЗЕД підприємства.
3. Розкрити особливості методики аналізу зовнішньоторговельної діяльності підприємства.
4. Навести показники, які складають систему загальної оцінки ЗЕД.
5. Класифікувати показники ЗЕД та надати їхню характеристику.
6. Які фактори впливають на узагальнені та оціночні показники ЗЕД?
7. Як оцінюється якість ЗЕД?
8. За якими показниками здійснюється оцінка ефективності діяльності спільного підприємства з іноземними інвестиціями?
9. Розкрити сутність поняття «курсова різниця». Як визначається її вплив на вартісні показники діяльності підприємства?
10. За якими характеристиками суб'єкт господарювання відносять до спільного підприємства?

Тема 12. Аналітична підтримка управлінських рішень

Визначення та роль управлінських рішень, умови забезпечення їх якості та ефективності. Класифікація управлінських рішень, характеристика їх видів. Особливості технології управлінських рішень.

Сутність аналітичної підтримки управлінських рішень, її принципи.

Зміст основних етапів технології управлінського рішення та їх аналітична функція. Методи виконання аналітичної підтримки управлінських рішень та напрями її вдосконалення.

Література [4, 15, 16, 20, 21, 25, 27, 28, 34].

Методичні вказівки

Вивчення даної теми вимагає першочергового опанування сутності категорії «Управлінське рішення» (УР) та визначення особливостей УР.

Управлінське рішення – це результат економічного аналізу, прогнозування, оптимізації, економічного обґрунтування та вибору альтернативного варіанта з їхньої кількості для досягнення конкретної мети перспективного (прогнозного, стратегічного) і поточного розвитку соціально-економічної системи. В управлінні поточними ситуаціями приймаються оперативні управлінські рішення.

Підвищення самостійності підприємств обумовило зростання складності та збільшення кількості управлінських рішень, які приймаються їхніми менеджерами, і необхідність удосконалення аналітичного обґрунтування УР. Умовами забезпечення якості та ефективності будь-якого управлінського рішення, незалежно від його функціонального призначення та часової ознаки, є: використання якісної інформації; застосування в процесі розробки управлінського рішення сукупності наукових підходів, методів і принципів менеджменту й аналізу; оптимізація параметрів, що досліджуються та прогножуються; мотивація розробки та реалізації управлінського рішення; аналітичне супроводження та підтримка управлінського рішення на всіх етапах його технології.

Найскладнішими з управлінських рішень є стратегічні, які характеризуються наступними ознаками: масштабність та складність; використання комбінованих методів; врахування високого рівня невизначеності майбутнього стану зовнішнього середовища; довгостроковий характер впровадження та дії управлінських рішень; ситуаційний підхід до розробки управлінських рішень; важливість наслідків для об'єкта та його структурних підрозділів; підвищений ризик; розбіжність у часі процесів розробки і втілення управлінських рішень та отримання результатів.

Ці особливості враховуються на усіх стадіях або етапах технології стратегічних управлінських рішень.

Слід акцентувати увагу на необхідність опанувати систему принципів аналітичної підтримки управлінських рішень.

Ця система містить наступні принципи: безперервність аналітичної підтримки УР; врахування протиріч та їхні усунення; врахування вимог

споживачів; аналіз і оцінка інформації для управлінських рішень; оцінка фактичної ефективності управлінських рішень після впровадження; інтеграція технології управлінських рішень з автоматизованою системою управління виробництвом; врахування невизначеності та оцінка ризиків; відповідність нововведень стратегічним і тактичним цілям підприємства. Першочерговим з наведених принципів аналітичної підтримки УР є безперервність, що обумовлено особливістю категорії - технологія управлінського рішення, яка передбачає послідовність виконання процесу на етапі технології УР. Тому аналітична підтримка повинна здійснюватися на кожному етапі технології УР з урахуванням сутності і складу етапу.

Необхідно звернути увагу на типовість аналітичної підтримки першого етапу та її особливості на наступних етапах технології УР.

Зміст аналітичної підтримки першого етапу технології УР наступний: аналіз ситуації та існуючих підходів щодо її вирішення; аналіз результатів діяльності об'єкта дослідження та використання ресурсів; оцінка ефективності менеджменту; оцінка потенційних можливостей менеджменту; порівняльний міжзаводський аналіз та оцінка конкурентного середовища; аналіз літературних джерел, патентного фонду, досягнень НТП у галузі та суміжних з нею; маркетинговий аналіз (аналіз ринків збуту та вивчення вимог споживачів, оцінка ринкових параметрів та ін.); оцінка конкурентоспроможності об'єкта дослідження.

Зміст аналітичної підтримки технології управлінського рішення на кожному з наступних етапів залежить від суттєвості, масштабів і значення УР.

Аналітична підтримка технології управлінських рішень на останньому етапі впровадження УР сприяє виконанню контрольної функції. Вона полягає в безперервній порівняльній оцінці фактично досягнутих результатів з плановими або проектними показниками, виявленні конкретних причин відхилень фактичних значень показників від заданих параметрів та в їхньому аргументованому коригуванні для наступної регламентації процесу бюджетування.

На етапі впровадження управлінських рішень, як свідчить вітчизняний

досвід [34], доцільно застосовувати метод ділових ігор як економічний ігровий експеримент для попереднього визначення протиріч, труднощів та їх усунення на стадії опробування.

Контрольні запитання

1. У чому полягає сутність управлінського рішення?
2. Чим обумовлено підвищення ролі аналізу в технології управлінського рішення?
3. Які властивості притаманні управлінським рішенням на сучасному етапі розвитку підприємств? Викладіть їхню сутність.
4. Як забезпечити якість та ефективність управлінського рішення?
5. Обґрунтуйте послідовність етапів технології управлінського рішення.
6. Викладіть зміст та особливості кожного з етапів технології управлінського рішення.
7. Обґрунтуйте необхідність аналітичної підтримки кожного з етапів технології управлінського рішення.
8. Чим обумовлено обґрунтування аналітичних завдань у технології управлінських рішень?
9. Конкретизуйте зміст аналітичних функцій для стратегічного, поточного та оперативного управлінського рішення, спрямованого на підвищення конкурентоспроможності продукції металургійного підприємства.
10. Конкретизуйте зміст аналітичної підтримки стратегічного, поточного та оперативного управлінського рішення щодо ресурсозбереження.
11. Викладіть зміст аналітичної підтримки управлінського рішення з кредитної політики підприємства.
12. Конкретизуйте зміст аналітичної підтримки управлінського рішення щодо облікової політики підприємства.

Тема 13. Аналіз фінансових показників діяльності промислового підприємства

Сутність, мета, задачі та інформаційне забезпечення фінансового

аналізу, його особливості. Місце прибутку в системі оціночних та узагальнюючих показників діяльності.

Особливості методики зовнішнього фінансового аналізу підприємства. Експрес-аналіз і поглиблений фінансовий аналіз. Аналіз фінансових результатів від операційної та звичайної діяльності. Характеристика фінансової звітності як основного джерела інформації: зміст, оцінка та аналітичне значення показників звітності. Аналіз майнового стану підприємства. Аналіз грошових потоків. Аналіз фінансового стану підприємства та його стійкості. Аналіз ліквідності. Загальна оцінка фінансового стану підприємства. Взаємозв'язок фінансового стану підприємства з результатами його виробничої та комерційної діяльності.

Оцінка можливості банкрутства.

Рейтингова оцінка підприємства за показниками прибутковості, ліквідності, платоспроможності, ділової активності, ефективності.

Оперативний аналіз платіжного календаря.

Особливості методики внутрішнього фінансового аналізу підприємства. Аналіз фінансових результатів. Аналіз виконання фінансового плану підприємства та оперативний аналіз фінансових результатів. Факторний аналіз і оцінка невикористаних можливостей поліпшення фінансових результатів. Аналіз розподілу прибутків, що залишаються в розпорядженні підприємства. Аналіз прибутків від цінних паперів та позареалізаційних джерел. Аналіз оборотних активів. Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованостей за їх обсягами, видами, об'єктами, термінами виникнення.

Розробка заходів щодо використання резервів та стабілізації фінансового стану.

Література [2-4, 9-11, 13, 16-24, 30, 32].

Методичні вказівки

Підвищення ролі фінансового аналізу підприємства та його актуальність об'єктивно зумовлені такими причинами:

- зміною цілей діяльності підприємств у ринкових умовах, якими стають: максимізація прибутку та збільшення вартості бізнесу;
- необхідністю урахування умов роботи підприємств України в період становлення ринкових відносин та інтересів усіх учасників ринку;
- залежністю від отриманих фінансових результатів через необхідність фінансування процесів відтворення своїх активів, що вимагає: налагодження зв'язків з банками задля отримання кредитів; або емісії боргових цінних паперів (векселів, облігацій та ін.); або прискорення оборотності обігових коштів, наприклад, через факторинг (переуступки права боргу) або надання знижок сконто, які зацікавлюють покупця прискорювати оплату за вже отриману продукцію, та ін.;
- розширенням інтеграційних процесів, активним учасником яких є вітчизняна металургія;
- необхідністю об'єктивної та гласної оцінки фінансового стану акціонерних товариств, фінансових компаній та інших недержавних суб'єктів господарювання на основі публічної фінансової звітності;
- загостренням протиріч підприємства з іншими учасниками ринку в період фінансово-економічних криз.

Фінансовий стан металургійного підприємства оцінюється сукупністю показників, які відображають наявність, ефективність розміщення та використання фінансових ресурсів.

Роль фінансового аналізу металургійного підприємства міститься не тільки в тому, щоб установити й оцінити його фінансовий стан, а й в постійному проведенні роботи за конкретними напрямками, яка спрямована на поліпшення фінансового стану. Це дає можливість виявлення найбільш слабких (проблемних) позицій у фінансовому стані підприємства та оперативного їхнього вирішення.

Різноманітність видів фінансового аналізу вимагає їхнього угруповання, тому необхідно опанувати класифікацію видів фінансового аналізу. Слід звернути особливу увагу на спільність і відмінності зовнішнього і внутрішнього фінансового аналізу. **Спільність** їх обумовлена: загальним понятійним

апаратом; наявністю єдиної методології та її складових елементів; деякими однаковими розділами аналізу (як у внутрішньому, так і у зовнішньому фінансовому аналізі є такі розділи: аналіз фінансових результатів; аналіз фінансового стану; аналіз стійкості фінансового стану). Крім того, при їхньому проведенні аналітики використовують єдину систему методів і дотримуються однакових принципів аналізу та основних методичних положень. **Відрізняються** внутрішній та зовнішній фінансові аналізи: метою аналізу; глибиною досліджень; складом і повнотою інформаційного забезпечення, яке є більш повним при проведенні внутрішнього фінансового аналізу і саме цим забезпечує деталізацію внутрішніх фінансових оцінок; колом завдань, які вирішуються; суб'єктами аналізу та ін. Тому методики їхнього проведення мають специфічні властивості та відмінності.

Під час опанування методикою зовнішнього фінансового аналізу необхідно пам'ятати про обмеженість його інформаційного забезпечення. На підготовчому етапі зовнішніми аналітиками здійснюються збір і підготовка інформації, основним джерелом якої є надруковані у відкритій діловій пресі узагальнені дані фінансової звітності підприємства за фінансовий рік: консолідований баланс; звіт про фінансові результати; аудиторський висновок (для підприємств, що підлягають обов'язковому щорічному аудиту); нормативні дані; матеріали офіційних видань (Держкомстату, НБУ та ін.); аналітичних центрів.

Фінансовий результат діяльності підприємства є кінцевим, оскільки відображає загальний ефект від ведення всіх видів економічної діяльності, дозволяє оцінити їхню ефективність, а також характеризує доцільність використання виробничих ресурсів. Оцінка фінансового результату зовнішніми аналітиками здійснюється з метою прийняття фінансових рішень щодо розвитку подальших партнерських взаємовідносин. Завдання зовнішнього аналізу фінансових результатів слід опанувати згідно з [4].

Аналіз фінансових результатів містить як загальну, так і конкретизовану оцінку з кожного виду діяльності.

Оцінка фінансових результатів надається у *статистиці* (фактичні значення порівнюються з нормативними) і у *динаміці* (фактичні значення порівнюються з рівнями, досягнутими в попередні звітні періоди, шляхом визначення темпів зростання та розрахунку абсолютних і відносних відхилень для кожного показника, наданого у формі № 2 «Звіт про фінансові результати»). Крім того, досліджується динаміка *структури* доходу від реалізації продукції (робіт, послуг). Для цього визначається питома вага кожного з показників, які формують такий дохід. Отримані фактичні значення питомої ваги показників порівнюються з аналогічними, досягнутими в попередніх періодах, та у конкурентів підприємства. *Факторний аналіз* фінансового результату містить визначення впливу на нього доходу та витрат, виявлення причин їхньої зміни. Закінчується аналіз моделюванням тенденцій розвитку фінансових результатів у перспективі для прийняття управлінських рішень.

Вартість та оптимальність структури майна підприємства цікавлять усіх учасників ринкових відносин, з якими у підприємства є господарські взаємовідносини. Тому необхідно приділити увагу призначенню аналізу майнового стану, послідовності його діагностики та оптимальності структури майна. Для оцінки оптимальності структури майна підприємства розраховуються співвідношення між його елементами з подальшим її порівнянням із нормативними, середньогалузевими та досягнутими у конкурентів підприємства. За допомогою цих співвідношень надається оцінка майна, сутність якої детально наведена у джерелі [4, С. 219].

Для характеристики фінансового стану підприємства використовуються загальноприйняті чотири групи фінансових показників–коефіцієнтів: показники ліквідності та платоспроможності; показники оцінки фінансової стабільності; показники ділової активності; показники ефективності використання капіталу (рентабельності).

Їхні особливості порівняно з іншими методами аналізу наведені в джерелі [4, таблиця 11.4].

Будь-який фінансовий показник-коефіцієнт лише частково відображає результат господарського процесу, його доцільність і ефективність. Тому їхній

аналіз тільки у сукупності з аналізом основних показників діяльності надає уяву про потенціал підприємства, його недоліки та переваги порівняно з конкурентами. Фінансовий стан підприємства в найближчій перспективі оцінюється зовнішніми та внутрішніми аналітиками за допомогою таких фінансових показників, як коефіцієнти ліквідності й платоспроможності. Вивчаючи методику оцінки фінансового стану, необхідно звернути увагу на кількість показників, моделі їх розрахунку, бази для порівняння (нормативи, досягнуті у попередні роки, порівняно з конкурентами). Слід не ототожнювати категорії ліквідність і платоспроможність і чітко їх визначити. Це стосується і категорії ліквідність балансу та ліквідність підприємства. Належну увагу вимагають: побудова і оцінка ліквідного балансу; оцінка фінансової стійкості за допомогою коефіцієнтів фінансової стабільності, їх призначення, моделі розрахунку; визначення типу фінансової стійкості; оцінка ефективності використання активів за допомогою системи показників ділової активності (оборотності активів); оцінка ефективності діяльності підприємства з використанням системи показників рентабельності. Необхідно опанувати моделі розрахунку та призначення кожного показника та їх угруповання, обов'язковість дослідження показників ефективності в динаміці та порівняно із середньогалузевими і з показниками у конкурентів.

У зовнішньому факторному аналізі фінансових результатів належну увагу слід приділити оцінці впливу доходу від реалізації продукції, робіт, послуг та впливу витрат підприємства. Їх склад треба опанувати з урахуванням змін у Податковому Кодексі України [2]. Склад витрат наведено у темі 10. Самостійному вивченню підлягають методики експрес-аналізу стану підприємства або фінансового моніторингу за моделями Бівера та Альтмана для оцінки можливості банкрутства.

Розглядаючи методику внутрішнього фінансового аналізу, необхідно пам'ятати, що максимізація прибутку як цільова настанова діяльності підприємства в ринкових умовах підсилює значення та роль аналізу фінансового стану підприємства в складі комплексного аналізу господарської діяльності.

Аналітичну роботу на підприємстві доцільно виконувати в наступній послідовності: аналіз виконання дохідної і видаткової частин фінансового плану; аналіз формування прибутку та його розподілу; аналіз стану й оборотності оборотних коштів; аналіз рентабельності; аналіз чинників, що впливають на фінансові результати. Методика внутрішнього аналізу фінансових результатів ідентична методиці зовнішнього аналізу, але внутрішній аналіз фінансових результатів починається з оцінки виконання планових завдань з показників прибутку, виявлення причин відхилень від фінансових планів та визначення конкретних винуватців. Аналіз динаміки та структури показників фінансових результатів проводиться за методикою, аналогічною методиці зовнішнього аналізу, яка розглянута вище. Факторний аналіз прибутку у внутрішньому аналізі базується на майже всеохоплюючій інформаційній базі і тому є повнішим, точнішим та конкретнішим. На розмір прибутку від реалізації продукції впливає ряд факторів: види і структура продукції; ціни й обсяги її виробництва та питома собівартість продукції. Моделі для факторного аналізу прибутку наведені у джерелі [4].

Факторний аналіз прибутку від реалізації продукції проводиться за окремими її видами за допомогою прийому ланцюгових підстановок з наступним визначенням впливу кожного чинника. Кількісна оцінка впливу структурного здвигу здійснюється помноженням різниці між фактичним і плановим середньозваженим питомих прибутком на сумарний фактичний обсяг продукції усіх основних видів. Таким чином, сума прибутку, яку отримує підприємство, обумовлена обсягом продажу продукції, її якістю та конкурентоспроможністю на внутрішньому та зовнішньому ринках, сортаментом продукції, рівнем витрат, а також інфляційними процесами і курсовими різницями.

Слід звернути увагу на особливості внутрішнього аналізу оборотних активів. Оцінці підлягають: стан оборотних активів, які нормуються, за їхніми видами; забезпеченість оборотними активами та ефективність їхнього використання. Запаси оборотних активів створюються для забезпечення безперервності виробничих процесів на випадок порушень ритму постачань

сировини, матеріалів та ін. Фактичний обсяг оборотних активів порівнюється з нормативним, який обґрунтовується для кожного виду запасів. Ефективність використання оборотних активів надається аналогічно зовнішнім оцінкам.

В аналізі поточних активів металургійного підприємства, відмінною рисою якого є значні обсяги виробництва продукції, велика увага приділяється дебіторській заборгованості, яка до того ж займає до чверті вартості майна. За наявності конкуренції та труднощів зі збутом продукції на умовах передоплати, підприємства здійснюють її реалізацію, використовуючи форми оплати з відстрочкою платежу. Через це дебіторська заборгованість стає важливою і вагомою частиною оборотних засобів. Аналіз дебіторської заборгованості за її видами проводиться при внутрішньому аналізі аналогічно тому, як при зовнішньому, за складом та структурою в динаміці за даними балансу підприємства. Крім того, на відміну від зовнішнього аналізу, у внутрішньому дебіторська заборгованість досліджується також за її об'єктами (підприємствами) та за термінами повернення боргу дебіторами.

Аналогічно проводиться аналіз поточних зобов'язань підприємства. Оцінці підлягають склад та структура кредиторської заборгованості за її видами, об'єктами та термінами погашення. На наступному етапі проводиться порівняльний аналіз поточних зобов'язань та дебіторської заборгованості. Випереджальне зростання поточних зобов'язань у порівнянні з дебіторською заборгованістю свідчить про погіршення фінансового стану підприємства, але, в припустимих межах, також може вказувати на те, що підприємство поповнює свої оборотні кошти за рахунок відкладення строків платежів за поточними зобов'язаннями.

Загальна оцінка фінансового стану підприємства відображає підсумки аналітичної фінансової роботи та надається на основі порівняння результатів вертикального (аналіз структури фінансових звітів та структури складових елементів їхніх частин) і горизонтального (дослідження тенденцій змін у часі статей фінансових звітів і розрахованих на їхній підставі фінансових показників) аналізів. Тільки на їхній порівняльній оцінці формуються висновки аналізу. Робиться також порівняння з показниками середньогалузевими,

спорідненими передовими підприємствами та з конкурентами. На основі результатів аналізу в залежності від можливостей підприємства та економічної ситуації розробляється комплекс заходів із поліпшення його фінансового стану.

Контрольні запитання

1. У чому єдність і відмінність методик внутрішнього та зовнішнього фінансового аналізу?
2. Які переваги та недоліки притаманні методикам внутрішнього та зовнішнього фінансового аналізу?
3. За якими напрямками можливо удосконалити методики внутрішнього та зовнішнього фінансового аналізу?
4. У чому полягає сутність аналізу фінансових результатів?
5. Які завдання аналізу фінансового стану підприємства та методи їхнього вирішення?
6. Які допоміжні джерела та показники, крім даних з балансу, можна використати для аналізу загального майнового стану підприємства?
7. Які особливості аналізу оборотних активів металургійного підприємства та чим вони обумовлені?
8. Які особливості аналізу стійкості фінансового стану металургійного підприємства?
9. Які особливості методик діагностики банкрутства металургійного підприємства?
10. Як оцінити структуру надходження коштів?
11. Які особливості аналізу руху грошових коштів за конкретним напрямом?
12. За якими напрямками досліджується рух грошових коштів підприємства?

Тема 14. Аналіз інвестиційно-інноваційної діяльності промислового підприємства

Сутність, значення, задачі й джерела аналізу інвестиційної діяльності. Класифікація її видів. Аналіз обсягів і структури інвестиційних вкладень підприємства. Методи оцінки інвестицій в умовах інфляції та невизначеності.

Аналіз інвестиційного портфеля. Аналіз ризику та ефективності управління інвестиційним портфелем. Аналіз капітальних інвестицій. Характерні ознаки політики капітальних інвестицій. Послідовність аналітичних завдань, система показників оцінки інвестиційних проектів і пропозицій.

Аналіз інноваційної діяльності. Методичні підходи до аналізу інноваційної діяльності. Система показників оцінки інноваційної діяльності за її обсягами, якістю, ефективністю та активністю.

Література [4, 15, 16, 20, 21, 27, 28, 33].

Методичні вказівки

Інвестиційна діяльність металургійного підприємства – це складний комплекс робіт, який містить пошук і дослідження об'єктів інвестування, джерел фінансування та контроль за рухом коштів. В управлінні інвестиціями важливою є роль інвестиційного аналізу, предметом якого є портфельні (або фінансові) та капітальні інвестиції підприємства. Необхідність використання інформаційних технологій в управлінні вимагає першочергових інвестицій в ІТ-технології. Дослідження прогностичних інвестиційних пропозицій у сфері електронної комерції ускладнено динамічністю електронного середовища та великою кількістю взаємозв'язків, які важко оцінити точними економіко-математичними методами. Вибір методу для використання в цій сфері повинен спиратися на дотримання таких основних вимог: урахування безлічі пропозицій та стилю прийняття інвестиційних управлінських рішень та необхідність досягнення порозуміння між учасниками інвестиційного процесу; відповідність природному ходу людського мислення; спосіб рейтингування повинен бути обґрунтованим і зрозумілим, щоб процес прийняття управлінських рішень не носив невизначений характер, а потенційні можливості не залишились нереалізованими.

Фінансові активи порівняно з продукцією мають менше характеристик. Основні з них: ціна, вартість, дохідність і ризик [14]. Набір або сукупність фінансових активів складають портфель цінних паперів або **інвестиційний**

портфель. Збільшення числа фінансових активів портфеля інвестицій зменшує його ризик. Тому новий фінансовий актив повинен аналізуватися з позицій його впливу на дохідність та ризик інвестиційного портфеля в цілому.

Особливу увагу слід приділити показникам оцінки інвестиційного портфеля, визначити їх сутність, аналітичні можливості та опанувати моделі їх розрахунку та склад і послідовність завдань аналізу інвестиційного портфеля.

Необхідно визначити особливості аналізу інвестиційних проектів, систему показників оцінки та завдання цього аналізу. Оцінка ефективності інвестиційного проекту або пропозиції містить декілька етапів, детально викладених у джерелі [14].

На наш погляд, оцінку ефективності інвестиційного проекту або пропозиції доцільно доповнити етапом, на якому доречно проводити оцінку фактичної ефективності інвестиційного проекту та пропозиції, оскільки практика свідчить, що вона значно нижче за очікувану. Така оцінка необхідна для визначення та подальшого усунення причин їхньої розбіжності.

Аналіз інвестиційної діяльності проводиться в статистиці та в динаміці з використанням натуральних (у штуках) і вартісних (у тис.грн.) вимірників, групуванням інвестицій на проекти, пропозиції та основні засоби.

Основною формою реалізації досягнень науково-технічного прогресу та прискорення відтворювальних процесів є інновації. В сучасних умовах саморозвитку металургійних підприємств головним ресурсом є знання та інформаційно-інтелектуальні технології, що допомагають вирішувати проблему обмеженості природних ресурсів. На макрорівні в сферу компетенції держави входять розробка та реалізація державної інноваційної політики – цілісної багаторівневої (мікро-, мезо-, макро-) системи заходів щодо: формування, збереження та поширення нових знань та технологій; розвитку та активізації інноваційного потенціалу. Альтернативні моделі національного інноваційного розвитку та їхні змістовні характеристики розглянуті в [16]. На мікрорівні роль підприємства полягає в розробці, оцінці та впровадженні нових креативних технологій на основі власних наукових досліджень і в освоєнні інновацій, які пропонуються на ринку.

Методичні підходи до аналізу інноваційної діяльності підприємства значною мірою співпадають з оцінкою інвестиційної діяльності, але їм притаманні наступні відмінності, які слід опанувати:

1. Для аналізу інноваційної діяльності використовується система взаємопов'язаних показників, що надана у джерелі [4, таблиця 12.5].

2. Крім вирішення загальновизнаних аналітичних завдань, в аналізі інноваційної діяльності необхідна також оцінка інноваційної активності підприємства, що характеризується показниками: збільшення частки інноваційної продукції, % від загального обсягу; збільшення частки залучених позикових коштів у інноваційні процеси, %.

3. Перехід до інноваційного соціально-орієнтованого типу розвитку підприємства, що підсилює вимоги до ефективності екологічної діяльності та до якості управлінських рішень щодо обґрунтування інноваційних стратегій розвитку.

Контрольні запитання

1. Які особливості притаманні інвестиційній діяльності та як вони враховуються в аналізі цього виду діяльності?
2. Як розраховуються показники оцінки портфеля цінних паперів?
3. Яке призначення бета - коефіцієнта?
4. Як оцінюються ризики портфельних інвестицій?
5. Які характерні особливості політики капітальних інвестицій?
6. У чому полягає різниця між інвестиційним проектом та інвестиційною пропозицією?
7. Яка послідовність вирішення аналітичних завдань з оцінки ефективності інвестиційного проекту?
8. Обґрунтувати систему показників, якими визначається оцінка ефективності інвестиційного проекту.
9. Які критерії вибору оптимального інвестиційного проекту?
10. Спільність та відмінність інвестиційної та інноваційної діяльності підприємства? Як вони враховуються в аналізі цих видів діяльності?

11. Який зв'язок аналізу інноваційної діяльності з іншими тематичними аналізами?

Тема 15. Економічний аналіз діяльності комерційних банків, страхових компаній та пенсійних фондів

Роль і значення аналізу результатів діяльності існуючих й потенційних партнерів підприємства.

Особливості та зміст економічного аналізу діяльності комерційних банків. Аналіз банком-кредитором фінансового стану позичальника: аналіз фінансового стану підприємства-позичальника; аналіз фінансового стану позичальника-приватного підприємця.

Аналіз діяльності комерційного банку: аналіз активів і пасивів комерційного банку; аналіз фінансових результатів діяльності комерційного банку; процентний аналіз діяльності комерційного банку.

Порівняльний міжбанківський аналіз.

Особливості аналізу діяльності страхових компаній та пенсійних фондів.

Література [4, 6, 18, 19, 31, 35-37].

Методичні вказівки

Нововведення в організації комерційних банків (КБ), методах управління ними, формах обслуговування клієнтів та ін. обумовили зростання ролі й значення аналізу діяльності КБ. Як і підприємство, банк виконує зовнішній і внутрішній аналіз, методики яких необхідно опанувати.

Зовнішній аналіз виконується банком для оцінки оточуючого середовища і містить: оцінку стану банківської системи (БС) України і світової БС; аналіз соціально-політичних чинників; аналіз курсів валют та облікової ставки Національного банку України (НБУ); аналіз ринку капіталів та ін.; маркетинговий аналіз; аналіз і моніторинг стану позичальників.

Зовнішній аналіз, який проводить КБ, містить аналіз стану на усіх рівнях економічного середовища: на мегарівні (світової банківської системи), на

макрорівні (банківської системи України), на мезорівні (банківської системи регіону), на мікрорівні (окремих банків та позичальників – юридичних осіб), на нанорівні (позичальників – фізичних осіб або приватних підприємців). Кожен з видів зовнішнього аналізу має визначену мету. Наприклад, метою аналізу фондового ринку є оцінка банком інвестиційної привабливості емітентів.

Внутрішній аналіз КБ виконує для визначення резервів подальшого підвищення ефективності своєї діяльності. Склад внутрішнього аналізу наступний: аналіз активів і пасивів КБ; аналіз фінансових результатів діяльності КБ; відсотковий аналіз діяльності КБ; аналіз банківських продуктів і послуг; аналіз якості банківського менеджменту; порівняльний міжбанківський аналіз.

Слід звернути увагу на різновиди зовнішнього аналізу КБ.

Оцінка банком фінансового стану підприємства-позичальника має за мету визначення банком кредитоспроможності підприємства-позичальника і передбачає аналіз його фінансово-господарської діяльності за такими завданнями: аналіз фінансових результатів діяльності та їхніх факторів; аналіз ліквідності та мобільності; аналіз ефективності діяльності; аналіз грошових потоків (руху коштів на рахунках підприємства); аналіз структури та динаміки дебіторсько-кредиторської заборгованості; аналіз фінансової стійкості; аналіз забезпечення кредиту.

Також враховуються фактори суб'єктивного характеру: ефективність управління підприємства; ринкова позиція позичальника і його залежність від циклічних та структурних змін в економіці та галузі; професіоналізм керівництва підприємства; склад засновників; історія погашення кредитної заборгованості в минулому.

Оцінка фінансового стану здійснюється, в основному, за методикою, наведеною в темі 13, але має наступні особливості:

1. Система показників фінансового стану доповнюється показником грошового потоку (це співвідношення чистих надходжень на всі рахунки позичальника до суми основного боргу за кредитною операцією та відсотками за нього з урахуванням строку дії юридичної угоди) та показником - коефіцієнт забезпечення кредиту, який розраховується як співвідношення заставної

вартості засобів позичальника, наданих в забезпечення зобов'язань, до суми кредиту та відсотки за ним;

2. Для визначення пріоритетності встановлюються і враховуються бальні оцінки коефіцієнтів (число балів встановлюється в залежності від того, в яких межах знаходиться фактичне значення кожного з фінансових коефіцієнтів, згідно з чим його відносять до 5 груп – дуже добрий, добрий, задовільний, поганий і дуже поганий. Бальна оцінка коефіцієнта забезпечення кредиту залежить від виду та вартості забезпечення.

3. При оцінці фінансового стану підприємства, крім основних фінансових показників, необхідно врахувати певні додаткові показники суб'єктивного характеру з метою з'ясування іміджу підприємства-позичальника, його ринкової позиції, перспектив розвитку, професіональності та порядності керівництва, якості кредитної історії позичальника та його засновників та інших характеристик ефективності управління та якості керівного складу підприємства-позичальника. *Пропонується враховувати наступні додаткові показники суб'єктивного характеру з відповідною їхньою оцінкою: період функціонування підприємства у роках, склад засновників, погашення попередніх позичок, сплата відсотків за користування попередніми кредитами).*

4. Оцінка фінансового стану позичальника здійснюється за допомогою узагальненого показника (у балах), який дорівнює сумі балів оцінки основних (об'єктивних) показників, скоригованої з урахуванням балів оцінки додаткових (суб'єктивних) показників. Виходячи з досягнутого значення узагальненого показника, визначається клас позичальника на підставі таблиці, яка наведена у джерелі [4, таблиця 14.4].

Залежно від того, в яких межах знаходиться значення *узагальненого показника*, позичальнику присвоюється відповідний клас.

Внутрішній повний (або комплексний) аналіз діяльності КБ складається із розділів або тематичних аналізів, перелічених вище. Основою для аналізу активів і пасивів комерційного банку (КБ) є баланс, в якому активи і пасиви подаються у порядку зменшення їхньої ліквідності. Форма балансу КБ допомагає концентрувати увагу на найважливіших типах активів та пасивів.

Аналіз активів та пасивів КБ містить наступне: аналіз їхньої структури, коефіцієнтний аналіз (коефіцієнтів: ліквідності, співвідношення позик та депозитів, достатності капіталу, співвідношення доходних активів до загальних активів, співвідношення резервів під збитки за позиками та загальних позик). На відміну від аналогічного аналізу балансу промислового підприємства, структурний і коефіцієнтний аналіз активів і пасивів КБ здійснюється щоденно за попередній день. Слід також акцентувати увагу на те, що в рамках коефіцієнтного аналізу комерційні банки розраховують ряд економічних нормативів, порядок визначення яких встановлений НБУ [35] відповідно нормативно-правовому забезпеченню банківської діяльності в Україні. Ці економічні нормативи за методикою НБУ поєднують у групи, перелік, склад і методи розрахунку і аналізу яких слід ретельно опанувати на підставі джерела [4, таблиця 14.13]

За порушення економічних нормативів до банку НБУ застосовує наступні заходи: штрафні санкції та інші стягнення, письмові зобов'язання, підтвердження, попередження відкликання ліцензії на окремі або на всі банківські операції, обмеження на викуп акцій і виплату дивідендів, режим фінансового оздоровлення та ін.

Економічні нормативи розраховуються і контролюються щоденно. Для оперативного контролю миттєвої та поточної ліквідності щоденно розраховується ресурсна позиція банку. Щомісячно також розраховується та коригується прогнозна ресурсна позиція банку на наступний місяць (квартал, рік).

Корисним для майбутнього фахівця буде опанування методики GAP-аналізу: систему показників оцінки, моделі їх розрахунку; послідовність проведення цього аналізу та управлінські рішення за його результатами на підставі [4, С.334-337].

Під час проробки методики аналізу фінансових результатів діяльності КБ слід звернути увагу на його мету, основні завдання цього аналізу для її досягнення, інформаційне забезпечення, систему показників оцінки. Основними завданнями даного аналізу є визначення поточного і минулого

фінансового стану банку й оцінка основних результатів його діяльності. Метою аналізу є визначення узагальнюючих оцінок і прогнозу майбутніх результатів діяльності КБ. При аналізі застосовуються квартальні або річні дані про фінансові результати, розраховуються середні показники ключових категорій балансу за період, який аналізується, та визначаються: стан надходжень – через прибуток на середні активи та на капітал; коефіцієнти приросту ключових показників (позик, депозитів та капіталу); продуктивність роботи персоналу та окупність витрат на його утримання; середні відсоткові ставки, отримані та сплачені; вартість посередництва.

Для розробки ключових індикаторів (коефіцієнтів) діяльності, що не залежать від розміру банку і періоду розрахунків, порівнюються дані балансу та звіту про фінансові результати. Оскільки доходи та видатки аналізуються відносно середніх активів та зобов'язань за період звіту про фінансові результати, то можуть порівнюватися періоди часу із різною тривалістю.

Важливим розділом аналізу фінансових результатів діяльності банку є аналіз структури, який базується на відсоткових значеннях кожного рядка звіту щодо загального підсумку. Зміни частки окремих статей звіту вказують на зміни питомої ваги прибутків або збитків від окремих операцій банку (наприклад, підвищена залежність від доходу від комісії може свідчити про проблеми банку щодо основних надходжень від відсоткової різниці або про те, що керівництво, можливо, намагається збільшити доходи через надання нетрадиційних послуг).

Коефіцієнтний аналіз, який передбачає аналіз структури за рахунок віднесення доходів та видатків до відповідних статей балансу, проводиться у статистиці та динаміці. Кількість коефіцієнтів, які можуть бути використані при аналізі фінансового стану, обмежена лише кількістю статей балансу та звіту про фінансові результати. Аналітики, законодавці, керівники банку та інвестори – всі мають свої цілі щодо висвітлення специфічних аспектів фінансового стану банку, що й обумовлює кількість коефіцієнтів для його аналізу.

Аналіз результатів банківської діяльності здійснюється за допомогою коефіцієнтів ефективності діяльності КБ в цілому і його працівників зокрема,

які вимірюються в част. од. або %. Ретельного ставлення потребує визначення особливості розрахунку багатьох показників – коефіцієнтів ефективності діяльності КБ (прибутковість по активах або дохід на активи, прибутковість по капіталу або дохід на капітал, чистий спред, чиста відсоткова маржа, прибутковість іншої операційної діяльності, прибутковість операційної діяльності, чиста операційна або посередницька маржа) та коефіцієнтів ефективності діяльності працівників КБ (чистий дохід на одного працівника, чистий дохід до витрат на утримання працівників) та області використання коефіцієнтів.

На відміну від попереднього тематичного аналізу, аналіз фінансових результатів КБ та ефективності діяльності банку і його працівників проводиться щомісячно, кожного півріччя і за рік.

Крім того, необхідно опанувати особливості методики оцінки фінансових результатів за базельською системою (систему показників, моделі їх розрахунку, призначення кожного показника, періодичність проведення цього аналізу) [4].

Відсотковий аналіз у банку займає вагоме місце внаслідок мінливості та непередбачуваності руху відсоткових ставок. Масштаб впливу змін відсоткових ставок на фінансовий стан банку спонукає розробляти складні засоби аналізу та контролю відсоткової політики банку. Якщо аналіз змін відсоткових ставок та їхній контроль (тобто контроль відсоткового ризику) показує, що ризик надмірний або недостатньо контролюється та вистежується, то роблять висновок, що це може призвести до серйозної загрози прибутковості банку внаслідок коливання: чистої відсоткової маржі при невідповідності обсягів активів і пасивів, чутливих до змін відсоткових ставок; вартості банківських активів, зобов'язань, позабалансових інструментів, оскільки теперішня вартість майбутніх грошових потоків змінюється зі зміною відсоткових ставок.

За результатами аналізу відсоткових ставок менеджмент банку має вирішити такі завдання: досягти цільового рівня чистої відсоткової маржі, спреду, стабілізації чистого відсоткового доходу; передбачити рух відсоткових ставок, визначити тенденції ринку; встановити відсоткові ставки за залученими та наданими коштами, визначити динамічну структуру активів і пасивів на

підставі GAP-аналізу та дюрації; використовувати засоби хеджування.

Порівняльний міжбанківський аналіз проводиться шляхом дослідження великого переліку показників діяльності банку за певний проміжок часу або порівняння показників кількох банків між собою, що дає змогу надати об'єктивну оцінку фінансового стану банку. Дані порівняльного аналізу допомагають простежувати діяльність банку у динаміці, а також робити прогнози щодо його фінансового стану у майбутньому.

При порівняльному міжбанківському аналізі засновуються три види вихідних даних: індивідуальні показники діяльності банку; середні показники за групою банків, до якої входить банк, що аналізується (або відхилення від середніх їхніх показників по групі); місце банку серед банків цієї групи за кожним показником.

Необхідно визначити напрями міжбанківського аналізу (оцінка розміру капіталу, аналіз активів і зобов'язань і оцінка фінансових результатів) та опанувати систему показників оцінки в кожному із напрямів та можливості цього аналізу [4, С.344-345]. Порівняльний міжбанківський аналіз і аналіз банківської системи України здійснюють НБУ і Асоціація Українських банків (АУБ). Він проводиться кожного місяця для рейтингової оцінки діяльності КБ. Крім того, для визначення своїх сильних і слабких позицій у конкурентному середовищі КБ виконують маркетинговий аналіз, метою якого є надання інформації, необхідної для обґрунтування стратегії розвитку і тактики поведінки КБ на ринку.

Світовий досвід і більш ніж двадцятирічна вітчизняна практика свідчать, що важливим джерелом інвестиційного капіталу є страхові компанії. Слід звернути увагу на їхні особливості: інверсія циклу, тобто отримання страхової премії передує наданню страхової послуги; соціальна спрямованість страхової діяльності; розподіл ризику у часі; впродовж часу дії договору страхування страхова компанія розпоряджається засобами страхувальника, які акумульовані у страхових резервах; страховик має також власні кошти (внески засновників і спеціальні фонди, які створені із його прибутку); вимоги до розміщення активів страхової компанії: безпечність, прибутковість, ліквідність, диверсифікація ;

засоби, акумульовані в резерви коливань і збитковості, інвестуються у довгострокові активи, бо вони впливають на зміст аналізу діяльності страхової компанії.

Крім загальних результатів та результатів операційної, інвестиційної та фінансової діяльності страхової компанії, надається оцінка за видами страхування, термінами і розмірами акумульованих коштів, за напрямками їхнього інвестування (у нерухомість, державні цінні папери та інші довгострокові активи). Аналіз обсягів страхових операцій та їхньої структури проводиться у статистиці, динаміці та порівняно з конкурентами.

Структура страхових резервів досліджується відповідно до угруповань за категоріями активів, передбачених Законом України «Про страхування»: грошові кошти на рахунках; банківські внески (депозити); нерухоме майно; цінні папери, які передбачають отримання доходу; цінні папери, що емітує держава; довгострокові інвестиційні кредити (для резервів зі страхування життя) та ін.

Дослідження і аналіз страхового ринку дозволяють використовувати досвід інших страхових компаній і впроваджувати нові види страхових послуг, що в остаточному рахунку дозволяє підвищувати ефективність їхньої діяльності.

Рівень і якість пенсійного забезпечення – важлива складова економічного і соціального стану населення країни. У розвинутих країнах воно здійснюється із трьох джерел: державних пенсійних систем у рамках соціального страхування; недержавних пенсійних фондів; страховими компаніями або іншими фінансовими організаціями. У Росії до 1917 року існували пенсійні каси [58]. У радянські часи пенсійне забезпечення було державним. Перший в Україні недержавний пенсійний фонд у постсоціалістичний період створений у 1995 році [59]. З виходом у світ Закону України «Про недержавні пенсійні фонди» їхня діяльність розширюється і актуальною є адаптація аналітичної функції до умов і оцінки їхньої роботи.

Особливості аналізу діяльності пенсійного фонду визначають: система показників оцінки (внески до пенсійного фонду за видами учасників; вартість

пенсійного ануїтету, кількість пенсіонерів; сума сплачених пенсій за видами пенсіонерів; розмір пенсійного резерву; активи фонду, дохідність інвестицій фонду та інше); специфіка діяльності пенсійного фонду як своєрідного інвестиційного процесу; врахування неможливості досягнення балансу внесків і виплат для окремого учасника внаслідок різної і до того ж невизначеної тривалості життя.

Диверсифікованість портфеля інвестицій пенсійного фонду оцінюється за видами цінних паперів (акцій, облигацій, казначейських векселів та ін.), а цінних паперів різних видів – за видами економічної діяльності, за строками вкладень та за валютами з визначенням їхніх співвідношень. У закордонній практиці оцінюється також дотримання обмежень: лімітів на окремі види вкладень і лімітів для вкладень у цінні папери однієї компанії (ліміти концентрації). На дохідність інвестицій пенсійного фонду впливають багато факторів. Необхідно розподілити їх на об'єктивні або зовнішні (вартість життя в країні; стан ринку цінних паперів (ЦП); перспективна оцінка ринку ЦП; ділова активність у країні; рівень інфляції та ін.) та суб'єктивні або внутрішні (професіоналізм в управлінні інвестиціями у пенсійному фонді (ПФ); стратегія ПФ; допустимий ступінь ризику; витрати ПФ та ін.).

Слід звернути увагу на те, що для недержавних пенсійних фондів дуже актуальною є проблема визначення впливу чинників на збалансованість надходжень і виплат. Тому регулярно, раз в 2–3 роки, пенсійні фонди проводять актуарне оцінювання, тобто визначають здатність фонду відповідати за своїми зобов'язаннями перед пенсіонерами й учасниками.

Перед проведенням актуарної оцінки здійснюється підготовча робота, зокрема, досліджуються: динаміка середньої заробітної плати при збільшенні віку і розраховуються коефіцієнти зарплати для кожного конкретного віку активних учасників фонду діленням середньої зарплати учасника конкретного віку на його зарплату у базовому році. На підставі розрахунків будується «шкала заробітної плати». Іноді шкала будується з урахуванням очікуваної довготермінової інфляції [38].

При вивченні даного розділу необхідно опанувати існуючі методики актуального аналізу діяльності пенсійних фондів.

1. Перший варіант методики актуарного аналізу передбачає визначення можливостей пенсійного фонду при умовній його ліквідації відповідати за наявними перед його учасниками зобов'язаннями. Оцінка містить зіставлення накопичених активів пенсійного фонду та існуючих зобов'язань задля обчислення коефіцієнта, що фондується. Розрахунок даного коефіцієнта здійснюється для різних груп учасників фонду окремо й усіх разом. При розрахунку коефіцієнта, що фондується, за групами приймається до уваги встановлена пріоритетність погашення заборгованості перед ними. Так, спочатку заборгованість погашається в повному обсязі перед пенсіонерами по старості, потім перед дітьми, інвалідами, вдовами і, вже в останню чергу, перед учасниками, що придбали право на пенсію.

2. Другий варіант методики актуарного аналізу (який більш розповсюджений на практиці) враховує усіх учасників фонду – не тільки дійсних, а й майбутніх. Актуарне оцінювання містить розрахунок двох узагальнюючих фінансових показників: сучасної величини усіх майбутніх надходжень до фонду та сучасну величину усіх очікуваних у майбутньому виплат з фонду, тобто пенсій існуючим і майбутнім пенсіонерам. Різниця між ними (як правило, друга з них більша першої) зіставляється з накопиченими активами. Якщо результат від'ємний (негативний), тобто активів фонду не вистачає для покриття різниці, це свідчить про актуарний дефіцит. Актуарний дефіцит (або надлишки) визначають і у відносному вимірюванні як різницю між необхідним і дійсним рівнем відрахувань у відсотках до заробітної плати.

Актуарний аналіз містить також розробку заходів для ліквідації або зменшення актуарного дефіциту (шляхом збільшення внесків, зменшення розміру пенсій, зміни дати виплати пенсій, підвищення віку виходу на пенсію, введення максимально допустимих рівнів пенсій та ін.).

Внаслідок великої невизначеності в Україні майбутніх економічних та демографічних характеристик доцільно надавати їм оптимістичну, песимістичну і найбільш вірогідну актуарну оцінку експертним методом, який

широко використовується у стратегічному аналізі [21]. Потім на підставі таких отриманих оцінок розраховувати очікувану величину пенсійного фонду.

Контрольні запитання

1. Викладіть особливості аналізу діяльності КБ.
2. Як оцінюється кредитоспроможність позичальника-підприємства в КБ?
3. Обґрунтуйте необхідність великої кількості економічних нормативів банківської діяльності для її аналітичної оцінки.
4. Визначте особливості методики аналізу діяльності КБ.
5. Укажіть переваги і недоліки коефіцієнтного аналізу.
6. Обґрунтуйте систему показників для оцінки ефективності банківської діяльності.
7. Які особливості аналізу фінансової звітності КБ за базельською системою?
8. У чому полягає сутність GAP-аналізу?
9. Як здійснюється рейтингова оцінка діяльності КБ? Хто її проводить?
10. Які особливості аналізу діяльності страхових компаній і пенсійних фондів?

4 ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ЩОДО ЇХ ВИКОНАННЯ

4.1 Вибір варіанта

Вибір варіанта роботи студентом проводиться відповідно до двох останніх цифр номера залікової книжки. Наприклад, якщо номер залікової книжки студента Іванова А.Н. складає 168968, то номер варіанта контрольної роботи - №68.

4.2 Вихідні дані

Базові вихідні дані для всіх варіантів завдань надані у таблицях 4.1 та 4.2.

Таблиця 4.1 – Показники основної операційної діяльності підприємства

Показник	Попередній період	Поточний період	
		план	звіт
1. Обсяг відвантажених труб, т	166 067	383 870	344 072
2. Виробнича потужність, т/рік	455 400	544 500	544 500
3. Коефіцієнт використання виробничої потужності, дол.од. ($3=1/2$)	...	...	...
4. Продуктивність прокатного стана, т/годину	54,78	66,00	57,97
5. Номінальний час роботи стана, годин	4 749	7 292	7 770
6. Поточні простої стана від номінального часу, %	37,0	20,0	26,0
в тому числі з організаційних причин (відсутність заготовки, енергоносіїв, інструменту)	2,8	-	7,1
7. Поточні простої стана, годин	1757	-	2020
у тому числі з організаційних причин	133	-	552
8. Фактичний час роботи стана, годин ($8=5-7$)	2 992	5 833	5 750
9. Обсяг виробництва труб, т ($9=4*8$)	...	...	...
10. Брак продукції, т	7 375	-	11 460
11. Питома вага браку, % від обсягу виробництва ($11=10/9*100$)	...	...	...
12. Втрати від браку, тис. грн.	39 060	-	78 000
13. Кількість рекламаций, шт.	9	-	5
14. Втрати від реалізації, тис. грн.	1 209	-	700
15. Кількість порушень технологічних інструкцій, шт.	20	-	10

Таблиця 4.2 – Основні показники господарської діяльності підприємства

Показник	Попередній період	Поточний період	
		план	звіт
1	2	3	4
1. Обсяг виробництва труб, т	Дивись таблицю 4.1		
2. Товарна продукція в діючих цінах, тис. грн.	1 237 170	2 895 580	2 865 721
3. Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	1 251 476	2 878 400	2 860 572
4. Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	1 317 761	2 588 470	2 626 611
5. Валовий результат, тис. грн. (5=3-4) прибуток збиток	...	...	...
6. Інші операційні доходи, тис. грн.	253 514	800 000	765 018
7. Адміністративні витрати, тис. грн.	36 244	35 000	39 948
8. Витрати на збут, тис. грн.	97 936	95 000	99 270
9. Інші операційні витрати, тис. грн.	253 514	600 000	765 018
10. Фінансові результати від операційної діяльності, тис. грн. (10=5+6-7-8-9) прибуток збиток	...	...	...
11. Податок на прибуток (ставку див. [2]), тис. грн.	...	...	...
12. Чистий фінансовий результат, тис. грн. (12=10-11): прибуток збиток	...	...	...

Продовження таблиці 4.2

1	2	3	4
13. Елементи операційних витрат, тис. грн., у тому числі:			
13.1. матеріальні витрати	1 189 514		2 314 964
13.2. витрати на оплату праці	52 342		88 506
13.3. відрахування на соціальні заходи	14 540 59 612		27 657 113 397
13.4. амортизація	117 243	170 760	218 577
13.5. інші операційні витрати			
14. Чисельність промислово- виробничого персоналу, осіб	3 604	3 940	3 860
15. Продуктивність праці, грн./грн. (15=2/14)	...	...	...
16. Середня зарплата на одного робітника, грн./чол./рік (16=13.2/14)	...	...	...
17. Витрати на 1 грн. товарної продукції, коп./грн.	...	...	...
18. Сума активів, тис. грн., у тому числі:	22 006 760	2 500 000	2 411 193
18.1. основних засобів	1 154 734		1 066 577
18.2. оборотних засобів	731 095		1 022 515
19. Фондовіддача, грн./1000 грн. (19=(2/18.1)/1000)	...	...	...
20. Матеріаловіддача, грн./грн. (20=2/13.1)	...	...	...
21. Рентабельність продукції, %	...	...	...
22. Рентабельність виробництва, %	...	...	...
23. Рентабельність активів, %	...	...	...
24. Дебіторська заборгованість, тис. грн.	206 010		333 850
25. Кредиторська заборгованість, тис. грн.	595 190		773 840

Індивідуальні вихідні дані для таблиць 4.1 та 4.2 студенти формують самостійно на підставі базових, коригуючи їх відповідно до наведеної нижче моделі 4.1:

$$V_{\text{інд}}=V_{\text{баз}}*(1+NN/100), \quad (4.1)$$

де $V_{\text{інд}}$ – величина показника за індивідуальним варіантом;

$V_{\text{баз}}$ – величина відповідного показника за базовим варіантом;

NN – номер варіанта;

Інші показники таблиць 4.1 та 4.2 визначаються студентами самостійно згідно з встановленою методикою складання фінансової звітності. Наприклад, показник "Валовий прибуток" у базовому варіанті дорівнює різниці між показниками "Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)" та "Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)" і складає $720616-681869=38747$ тис.грн.

4.3 Стислі методичні вказівки щодо вирішення аналітичних задач

1. Спочатку дається оцінка ступеню виконання планових завдань у поточному періоді як відношення фактично досягнутої величини показника до його планового рівня. Одиниця виміру - %.

2. Досліджується динаміка показників з метою оцінки тенденцій їх розвитку за допомогою темпів зростання, які розраховуються як відношення звітного рівня показника у поточному періоді до рівня, досягнутого у попередньому періоді (одиниця виміру – доля одиниці).

3. Оцінюється змінювання фактичного рівня показника порівняно з його плановим значенням та порівняно із значенням, досягнутим у попередньому періоді; кількісна оцінка надається за допомогою абсолютного та відносного (в %) відхилень.

Для вирішення наступних аналітичних задач виконані розрахунки слід узагальнити в аналітичних таблицях, форма яких наведена у таблицях 4.3 и 4.4.

Таблиця 4.3 – Аналіз виконання установлених завдань з основних показників діяльності підприємства

Показник	Поточний період		Оцінка виконання плану, %	Відхилення, ±	
	по плану	фактично		абсолютне	відносне, %
1	2	3	$4=3/2*100$	$5=3-2$	$6=5/2*100$
Згідно з індивідуальним варіантом з табл. 4.1 і 4.2 (надані та розраховані)					

Таблиця 4.4 – Аналіз динаміки основних показників діяльності підприємства

Показник	Фактично у		Темп росту, дол. од.	Відхилення, ±	
	попередньому періоді	поточному періоді		абсолютне	відносне, %
1	2	3	$4=3/2$	$5=3-2$	$6=5/2*100$
Згідно з індивідуальним варіантом з табл. 4.1 і 4.2 (надані та розраховані)					

4. Визначаються причини змінювання основних показників порівняно з планом поточного періоду та порівняно з досягнутим їх рівнем у попередньому періоді. Для вирішення цієї аналітичної задачі слід використовувати теоретичні знання зв'язків між показниками та інформацію, наведену в таблицях 4.1-4.4.

5. Проводиться факторний аналіз показників: валовий прибуток (або збиток), чистий фінансовий результат, фонд оплати праці.

6. Зробити висновки з проведеного аналізу щодо виявлених резервів підвищення ефективності діяльності. Запропонувати заходи щодо поліпшення основних показників діяльності.

7. Навести перелік використаної літератури.